

Opdrachtgever

SVB

Opdrachtnemer

SVB / Tineke de Jonge

Onderzoek

Bekendheid met en gebruik van
mogelijkheden voor reparatie van
hiaten

Startdatum – 1 januari 2008

Einddatum – 1 december 2008

Categorie

Levensomstandigheden

Samenwonenden en het overlijdensrisico

Doel en vraagstelling

Weten mensen wat de financiële gevolgen zijn als hun partner komt te overlijden? Hoe hebben ze zich hiertegen ingedekt? En weten ze wat ze van wie kunnen verwachten?

Conclusie

De meeste mensen weten wel iets van nabestaandenpensioen af, maar zijn er niet zeer bekend mee. Er bestaat grote eensgezindheid dat nabestaanden die in staat zijn om te werken dat ook moeten doen, zelfs als zij nooit eerder gewerkt hebben. Het recht op een nabestaandenuitkering vanuit de Anw is beperkt tot arbeidsongeschikten, nabestaanden met kinderen tot 18 jaar en nabestaanden die voor 1950 geboren zijn. Bovendien is de hoogte van de uitkering afhankelijk van het inkomen. Daar is veel steun voor. Het nabestaandenpensioen uit de tweede arbeidsgerelateerde pijler kan rekenen op een breed draagvlak om de verzekering hiervoor vrijwillig voort te zetten als de verplichte deelname eindigt. Een meerderheid vindt dat nabestaandenpensioen aan nabestaanden van ex-deelnemers naar rato van het aantal verzekerde jaren zou moeten worden uitgekeerd. Om mensen te informeren zou meer dan nu het geval is, gebruik gemaakt kunnen worden van de momenten waarop het logisch is om stil te staan bij de financiële gevolgen van overlijden.

Link naar bestand

<http://www.onderzoekwerkeninkomen.nl/rapporten/ng26fs4x>

voor het leven
Sociale Verzekeringsbank

Samenwonenden en het overlijdensrisico

Sociale Verzekeringsbank
Amstelveen
Tineke de Jonge
December 2008

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	1
1.1	OVERLIJDENSRSICO EN EIGEN VERANTWOORDELIJKHEID	1
1.2	DOELSTELLING EN DATAVERZAMELING.....	2
1.3	INDELING VAN DIT RAPPORT	3
2	DE EIGEN SITUATIE EN HET OVERLIJDENSRSICO	4
2.1	FINANCIËLE GEVOLGEN VAN HET OVERLIJDEN VAN EEN PARTNER.....	4
2.2	BEKENDHEID MET EN INZICHT IN NABESTAANDENPENSIOEN	5
3	NABESTAANDENPENSIOEN EN ARBEIDSPARTICIPATIE	10
3.1	WIE HEEFT ER RECHT OP EEN ANW-UITKERING EN WAAROM?	10
3.2	KIJK OP DE VOORWAARDEN VOOR HET RECHT OP ANW.....	11
3.3	RECHT OP PARTNERPENSIOEN	14
3.4	KEUZES EN PARTNERPENSIOEN	16
4	VOORZORGSMATREGELEN IN DE PRIVATE SFEER	23
4.1	WIE HEBBEN ER BAAT BIJ DE DERDE PIJLER OP NABESTAANDENGEBIED?	23
4.2	WAT SAMENWONENDEN ZELF GEREGLD HEBBEN	24
4.3	MOMENTEN OM STIL TE STAAN BIJ HET OVERLIJDENSRSICO	28
5	HET OVERLIJDENSRSICO EN INFORMATIEVOORZIENING	30
5.1	VOORZORG VOOR NABESTAANDEN: EEN GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID	30
5.2	ZOEKEN NAAR INFORMATIE EN VERANTWOORDELIJKHEID	30
5.3	WAT VINDEN SAMENWONENDEN VAN DE INFORMATIEVOORZIENING?	33
6	SAMENVATTING	36
	LITERATUUR	40
	BIJLAGE VRAGENLIJST SAMENWONENDEN	41

Inleiding

Overlijdensrisico en eigen verantwoordelijkheid

Als een naaste overlijdt is dat veelal een ingrijpende gebeurtenis voor de nabestaanden. Niet alleen sociaal en emotioneel zijn de gevolgen voelbaar. Ook de inkomenspositie van de achterblijvers wordt erdoor geraakt. De vraag is of burgers weten wat de financiële gevolgen zijn als hun partner zou komen te overlijden, maar ook of en welke maatregelen zij treffen om risico's af te dekken.

Het aantal nabestaanden dat aanspraak kan maken op een nabestaandenuitkering van de overheid is sinds 1996 drastisch gedaald. In dat jaar werd de Algemene nabestaandenwet (Anw) van kracht, die in de plaats kwam van de Algemene Weduwen- en Wezenwet (AWW). Net als de AWW is de Anw een volksverzekering, zij het dat het recht op uitkering sterk beperkt is. In tegenstelling tot de AWW is de Anw inkomensafhankelijk. Hiermee wordt voorkomen dat nabestaanden die niet in behoeftige omstandigheden verkeren een uitkering op basis van deze wet ontvangen. Daarnaast kent de Anw een aantal beperkende voorwaarden voor het recht op een uitkering. Nadat de Anw van kracht werd daalde het aantal nabestaanden met een uitkering van de overheid in de periode 1996-2007 met een derde van 191.000 naar 122.000. De samenstelling van deze groep nabestaanden veranderde bovendien sterk: waar in het verleden het merendeel van de uitkeringen bestemd was voor de partners van de overledenen, bestaat in toenemende mate alleen nog recht op een uitkering voor halfwezen¹ (De Jonge 2008, p.6).

Vrijheid voor eigen invulling

De Anw is niet alleen geïntroduceerd vanuit de gedachte dat mensen zelf de verantwoordelijkheid hebben om zich te verzekeren tegen het risico van overlijden. Ook het uitgangspunt dat zij hierin een vrije keus zouden moeten hebben, speelde een rol.² De vraag is of burgers hun verantwoordelijkheid en keuzevrijheid voldoende kunnen invullen. Dit hangt onder meer af van de mogelijkheden die hen worden geboden en de keuzes die zij daarbinnen kunnen maken. Waar tegenwoordig nog maar een beperkte groep nabestaanden rechten kan ontlenen aan de Anw, bieden pensioenuitvoerders en private partijen allerlei producten aan om een inkomensval door het verlies van een partner tegen te gaan.

Met de Anw heeft de overheid de verantwoordelijkheid voor een verzekering tegen het financiële risico van overlijden in belangrijk mate bij de burgers zelf neergelegd. Alleen voor wie het echt nodig heeft en aan bepaalde voorwaarden voldoet, stelt de overheid zich op dit punt garant. Maar de verantwoordelijkheid van de overheid reikt verder dan dat. De wetgever verplicht pensioenuitvoerders om werknemers bepaalde keuzes te geven op het terrein van nabestaandenpensioen en biedt bescherming van dat

¹ Een halfwees is een ongehuwd kind, van wie één van beide ouders is overleden en van wie die ouder op de dag van overlijden verzekerd was voor de Anw.

² Memorie van toelichting, Tweede Kamer 1994-1995, 24169, nr. 3, p. 7

nabestaandenpensioen in bepaalde situaties. Naast de verantwoordelijkheid die de overheid daarmee op zich neemt, faciliteert zij zo ook de eigen verantwoordelijkheid van burgers. Maar ook pensioenuitvoerders delen hierin, omdat de meeste werknemers via hun werkgever verplicht bij hen zijn verzekerd. Omdat werknemers op dit punt niet kunnen kiezen (vanwege de kleine verplichtstelling, zie § 2.3), rust een deel van de verantwoordelijkheid voor een goed nabestaandenpensioen voor deze werknemers bij de pensioenuitvoerders en de werkgevers met wie zij afspraken maken over de inhoud van de regelingen.

Al met al zijn het verschillende partijen die gezamenlijk de verantwoordelijkheid dragen voor een goede verzekering tegen het overlijdensrisico. Degene die afhankelijk is van zo'n verzekering, draagt de verantwoordelijkheid om zich goed te laten informeren over wat er mogelijk is en daar een bewuste keuze in te maken. De aanbieders van producten op dit terrein, dragen de verantwoordelijkheid voor de informatievoorziening hierover. Die moet zo transparant mogelijk zijn. De wetgever is daarnaast verantwoordelijk voor het opstellen van regels waardoor zoveel mogelijk mensen in staat worden gesteld om zich te verzekeren tegen het overlijdensrisico op een voor hen optimale manier.

Doelstelling en dataverzameling

In een flankerend onderzoek is geïnventariseerd hoe het nabestaandenpensioen in Nederland anno 2008 is geregeld en welke risicogroepen er onderscheiden kunnen worden. Dat zijn in dit verband groepen mensen in de samenleving waarvoor een kans bestaat op een onvoldoende dekking van het overlijdensrisico (De Jonge 2008).

Dit onderzoek is erop gericht inzicht te krijgen in:

- hoe samenwonenden³ kijken naar het overlijdensrisico;
- wat dat betekent voor hun eigen situatie;
- en welke mogelijkheden zij benutten om nadelige financiële gevolgen op te vangen bij het overlijden van de partner.

Om dit inzicht te verwerven is een enquête onder samenwonenden gehouden, ofwel de mensen die het risico lopen om nabestaande te worden. De vragenlijst voor de enquête is opgesteld in overleg met het Centre for Pension Research van de Universiteit van Tilburg. De volledige vragenlijst is opgenomen als bijlage.

Representatieve steekproef

TNS-NIPO heeft het veldwerk voor dit onderzoek uitgevoerd. De vragenlijst is voorgelegd aan een steekproef van personen die participeren in het internetpanel van TNS-NIPO. Dit internetpanel bestaat uit een groot aantal huishoudens en personen die via internet meewerken aan de beantwoording van vragenlijsten. De steekproef bestond uit 1.493 personen in de leeftijdsklasse van 25 tot 65 jaar. Naar willekeur is het mannelijk of vrouwelijk gezinshoofd ondervraagd. De steekproef is gestratificeerd naar geslacht,

³ Met samenwonenden worden gehuwden, geregistreerd partners of mensen met een samenlevingscontract bedoeld.

leeftijd, regio, sociale klasse en of er minderjarige kinderen tot het huishouden van de geënquêteerde behoren. Op basis van de stratificatiekenmerken heeft een herweging plaatsgevonden om de resultaten representatief te maken voor alle huishoudens in Nederland. De uitkomsten van de enquête zijn verrijkt met de achtergrondkenmerken die bij TNS-NIPO bekend zijn van de respondenten. De uitkomsten van het onderzoek staan in dit rapport beschreven.

Indeling van dit rapport

De hoofdstukken in dit rapport volgen de opzet van de gebruikte vragenlijst die in vier blokken is opgedeeld.

- Hoofdstuk 2 gaat in op hoe burgers zelf inschatten wat de gevolgen zijn voor hun eigen financiële situatie of die van hun partner als een van beiden zou komen te overlijden.
- Hoe burgers aankijken tegen de strenge voorwaarden voor het recht op Anw, komt in hoofdstuk 3 aan bod. Daarnaast besteedt dit hoofdstuk aandacht aan de vraag wat burgers vinden van de keuzes die hen worden geboden op het gebied van het nabestaandenpensioen in de arbeidsgerelateerde pijler van het Nederlandse pensioenstelsel.
- Buiten de Anw en het arbeidsgerelateerde nabestaandenpensioen, kunnen burgers in de private sfeer voorzieningen treffen om zichzelf te beschermen tegen een inkomensachteruitgang door overlijden van hun partner. Hierover gaat hoofdstuk 4.
- Om het overlijdensrisico af te kunnen dekken, is het belangrijk dat burgers weten welke middelen hen daartoe ter beschikking staan. Hoe is de informatievoorziening op dit vlak georganiseerd en hoe gaan mensen daarmee om? Dat is het onderwerp van hoofdstuk 5.

In het zesde en laatste hoofdstuk worden de resultaten uit de voorgaande hoofdstukken in samenhang bekeken en zijn de conclusies verwoord.

De eigen situatie en het overlijdensrisico

Financiële gevolgen van het overlijden van een partner

Uit gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijkt dat in 2006 in Nederland ruim 135.000 mensen overleden. Bijna een kwart van de mannen die in dat jaar overleden was nog geen 65 jaar. Bij vrouwen was dit aandeel 15%. Van de mensen die voor hun 65ste overleden, was 53% gehuwd en liet een partner achter; bij de groep van 65-plussers was dit aandeel aanzienlijk minder, namelijk 38%. Het verschil tussen de twee leeftijdsklassen komt voornamelijk doordat vrouwen een hogere levensverwachting hebben dan mannen. Twee derde deel van de vrouwen die in 2006 overleed en toen ouder dan 65 jaar was, was weduwe. Bij sterfte onder gehuwden, is de overledene in bijna 70% van de gevallen een man. Het komt dan ook vaker voor dat een gehuwde vrouw alleen achterblijft door overlijden van de partner dan omgekeerd. Overigens laten ook ongehuwd samenwonenden en personen met een geregistreerd partnerschap een partner achter als zij overlijden. Zij zijn echter niet meegenomen in de hierboven genoemde percentages.

Als iemand overlijdt, dan kan dat de financiële situatie van de nabestaanden drastisch veranderen. De financiële gevolgen kunnen zowel positief als negatief zijn: het inkomen van de overleden partner valt weg. Vaak staan daar andere financiële bronnen tegenover die dit (deels) compenseren, zoals een nabestaandenpensioen, de aflossing van de hypotheek of een overlijdensrisicoverzekering die tot uitkering komt.

Volgens een rapport van MillwardBrown (Sneiders 2006) is de woning die mensen hebben de allergrootste financiële zorg. Uit dat rapport blijkt dat vrijwel iedereen het prettig vindt om in het eigen huis te kunnen blijven wonen als de partner overleden is. Om ervoor te zorgen dat dat kan, stellen banken meestal een levensverzekering verplicht bij het afsluiten van een hypotheek. Een andere belangrijke financiële zorg die het rapport noemt is de zorg voor kinderen. Een Anw-uitkering voor halfwezen en nabestaandenpensioen voor wezen vanuit de arbeidsgerelateerde pensioenvoorziening van de overleden partner, zijn potentiële bronnen die een terugval in inkomen voor de kosten op dit vlak (gedeeltelijk) kunnen opvangen. Dat geldt ook voor voorzieningen die mensen in de private sfeer hebben getroffen. Daarnaast kan een terugval in inkomen ertoe leiden dat bepaalde uitgaven niet meer zo makkelijk als voorheen kunnen worden gedaan. Of het nu gaat om vakanties en luxe goederen of om onvoorziene uitgaven voor een wasmachine of koelkast die kapot gaat.

Inkomen en koopkracht

In een artikel van José Mast in Plus Magazine valt te lezen dat vrouwen van 65 jaar en ouder die in 2006 weduwe werden er gemiddeld 25% op achteruit gingen in besteedbaar inkomen tegen 27% van de jongere weduwen. Onder weduwnaars kwamen deze percentages op respectievelijk 17% en 13% uit. Maar omdat ook het uitgavenpatroon vaak verandert na het overlijden van de partner, zoals voor boodschappen, kleding en energie, betekent deze achteruitgang in het besteedbaar inkomen niet direct dat de

koopkracht daadwerkelijk afneemt. De koopkracht van weduwnaars zou gemiddeld zelfs beter worden. Bij weduwen van 65 jaar en ouder zou deze gelijk blijven en alleen jongere weduwen zouden er iets op achteruitgaan. Maar omdat achter deze koopkrachtberekeningen een wereld van aannames schuil gaat, kan de situatie voor elk individu afzonderlijk heel anders en veel negatiever uitpakken (Mast 2008).

In ieder geval verandert er veel en de vraag is of mensen voldoende inzicht hebben in wat dit voor hun persoonlijke situatie betekent en wat ze van wie kunnen verwachten. De volgende uitspraak geeft treffend het vertrouwen weer dat alles wel goed zal komen: “Als het om hun inkomen gaat, hebben mensen een rotsvast vertrouwen in elkaar, in pensioenfondsen en in de overheid. Ten onrechte, maar als ze daarachter komen is het meestal te laat.”⁴ Deze uitspraak wordt onderstreept door een onderzoek dat de Stichting Pensioenkijker in 2006 heeft laten uitvoeren en waaruit blijkt dat zo’n 70% van de Nederlanders niet of nauwelijks weet of zij recht hebben op nabestaandenpensioen.⁵

Bekendheid met en inzicht in nabestaandenpensioen

De eerste vraag die bij dit onderzoek aan respondenten gesteld is, is of zij bekend zijn met het nabestaandenpensioen. Slechts één op de acht mensen is zeer bekend met nabestaandenpensioen; de meeste mensen weten hier naar eigen zeggen wel iets vanaf, maar zijn er niet zeer bekend mee. Voor iets minder dan een vijfde van de mensen is nabestaandenpensioen een onbekend terrein.

Van samenwonenden die zeggen zeer bekend te zijn met het nabestaandenpensioen, heeft 71% er de afgelopen twee jaar wel eens bij stilgestaan waar hun nabestaanden van rond zouden moeten komen als zij zelf komen te overlijden. Een zeer ruime meerderheid (85%) van hen vindt het belangrijk om te weten hoeveel dat dan zou zijn. Onder degenen die onbekend zijn met het onderwerp zijn deze percentages veel lager, te weten 32% en 57%. De interesse of desinteresse in nabestaandenpensioenen lijkt daarmee bepalend voor de houding van mensen tegenover de inkomenspositie van nabestaanden. Het aandeel samenwonenden dat vindt dat de inkomenspositie van nabestaanden in Nederland goed is geregeld, is gelijk aan 19%. Een iets groter deel, 22%, vindt dat dit niet zo is. De meeste mensen hebben hier echter geen mening over. Dit geldt voor bijna de helft van de mensen die zelf vinden dat ze goed op de hoogte zijn van nabestaandenpensioen en, nog sterker, voor driekwart van de mensen die zeggen hier onbekend mee te zijn. Kennis op dit terrein houdt dus nog niet in dat het makkelijk is om een oordeel te vellen over hoe goed of hoe slecht de inkomenspositie van nabestaanden geregeld is: kennis geeft ook inzicht in onzekerheden waarmee de hoogte van toekomstige uitkeringen omgeven is.

Een gesprek over de financiële gevolgen van overlijden, gaat bij de meeste partners zowel over hoe het plaatje eruit zou zien als de een overlijdt als over de situatie waarin de

⁴ Gerdi Verbeet, destijds Tweede Kamerlid voor de PvdA, in een artikel over nabestaandenpensioenen in NRC (2005), http://www.nrc.nl/dossiers/pensioenen/het_pensioen/article83320.ece.

⁵ Stichting Pensioenkijker, *Schrijvende situaties door gebrekkige kennis over nabestaandenpensioen*, <http://www.pensioenkijker.nl/Images/Pensioenkijker%20persbericht%20def.doc>

ander zou overlijden. Maar liefst een kwart van alle samenwonenden zegt nooit met hun partner over dit onderwerp te hebben gesproken. Naarmate mensen meer af weten van nabestaandenpensioenen, hebben ze het, zoals te verwachten, ook vaker onderling over de financiële gevolgen van overlijden.

Drie pijlers voor inkomsten nabestaanden

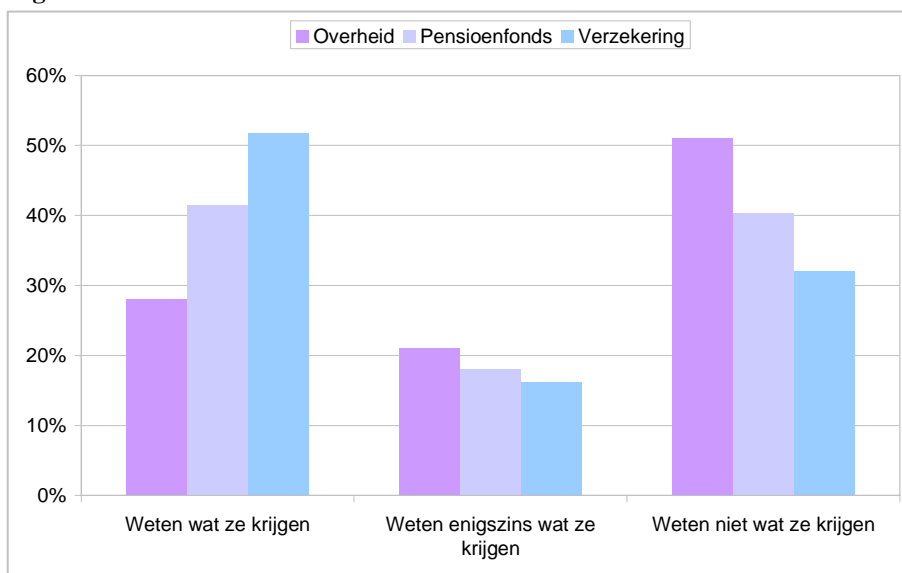
Nadat een partner is overleden, kan een nabestaande een uitkering uit bronnen van drie verschillende pijlers ontvangen:

1. de eerste pijler voorziet in de Anw, de nabestaandenuitkering van de overheid;
2. de tweede pijler is arbeidsgerelateerd en voorziet in een nabestaandenpensioen vanuit het pensioenfonds waar de overleden partner bij aangesloten was;
3. de derde, private pijler omvat alle verzekeringen die mensen privé af kunnen sluiten en die tot uitkering komen nadat de verzekerde is overleden.

Voor elk van deze drie pijlers is gevraagd of respondenten weten wat zij hieruit zullen ontvangen als hun partner overlijdt en omgekeerd, of zij weten waar hun partner op kan rekenen als zijzelf zouden overlijden. De antwoorden laten weinig verschillen zien voor beide situaties en zijn daarom voor het hiernavolgende gemiddeld. De antwoorden ‘helemaal mee eens’ en ‘mee eens’ zijn samengenomen, net als de antwoorden ‘helemaal mee oneens’ en ‘mee oneens’, net als elders in dit rapport. Bovendien is de antwoordcategorie ‘niet van toepassing’ bestempeld als mee eens: van mensen die dit antwoord hebben gegeven mag worden verondersteld dat ze geen rekening houden met een uitkering vanuit de betreffende pijler. Of omdat ze weten dat ze niet aan de voorwaarden voldoen of omdat ze niet zijn verzekerd voor een uitkering uit die pijler. Gegeven deze indeling geeft 22% van de samenwonenden aan voor alle drie bronnen te weten wat ze daaruit zullen ontvangen als een van beiden overlijdt. Nog meer samenwonenden, 27%, zeggen dit voor geen van de bronnen te weten.

Figuur 2.1 laat voor elke pijler afzonderlijk zien hoe goed samenwonenden denken te weten hoeveel ze daaruit zullen ontvangen als een van beide partners overlijdt.

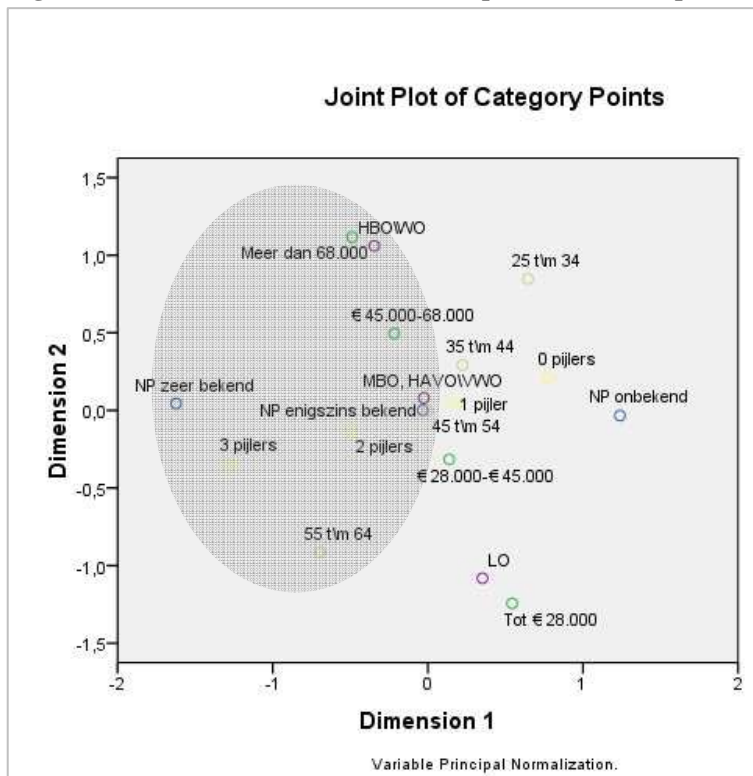
Figuur 2.1 Weten mensen wat ze uit welke bron kunnen verwachten?

Heel duidelijk komt naar voren dat mensen het minst op de hoogte zijn van wat ze van de overheid kunnen verwachten aan nabestaandenpensioenen. Kennelijk is de overheid voor samenwonenden weinig transparant als het gaat om de hoogte van de uitkeringen. Het meeste vertrouwen hebben mensen in wat ze op eigen initiatief hebben geregeld, de verzekeringen in de derde pijler. Desondanks weet maar een krappe meerderheid hoeveel ze hieruit kunnen verwachten.

Om een idee te krijgen welke groepen mensen meer of minder bekend zijn met nabestaandenpensioenen en of zij weten wat zij uit welke pijler kunnen verwachten, is een Categorijsche Principale Componenten-analyse (CATPC-analyse) uitgevoerd.⁶ Als variabelen zijn in deze analyse meegenomen opleidingsniveau, leeftijdsklasse, huishoudinkomen, bekendheid met het nabestaandenpensioen en kennis over wat mensen denken te krijgen uit de verschillende pijlers. De waarde van deze laatste variabele geeft aan uit hoeveel pijlers mensen denken te weten wat ze kunnen verwachten. Deze waarde varieert daardoor van nul tot drie. De variabele geslacht is in de analyse niet meegenomen, omdat deze geen onderscheidend vermogen had ten opzichte van de andere variabelen. Voor de genoemde categorieën levert dit het plaatje op uit figuur 2.2.

Figuur 2.2 Bekendheid met nabestaandenpensioenen naar persoonskenmerken

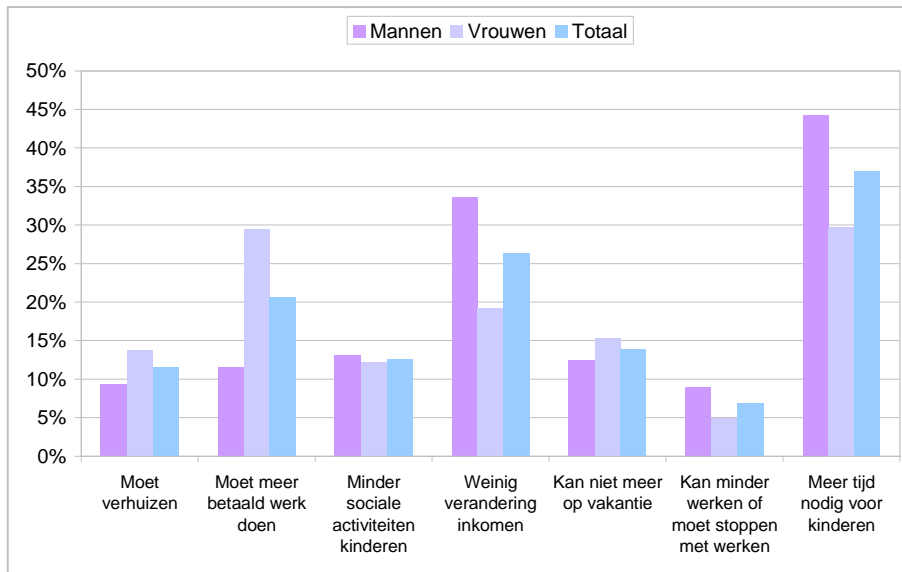
Cronbach's Alpha=0,856

⁶ Een CATPC-analyse verdeelt categorieën over een meer-dimensionale (voor de overzichtelijkheid vaak twee-dimensionale) ruimte op basis van de waarden van de variabelen. Hoe verder de waarden van een variabele uit elkaar liggen in een bepaalde dimensie, des te groter het onderscheidend vermogen van die variabele op die dimensie.

Figuur 2.2 laat zien dat het vooral hoger opgeleiden van middelbare leeftijd uit de hoogste inkomensklassen zijn die goed op de hoogte zijn van nabestaandenpensioenen (de objecten binnen de gearceerde ellips).

Voor de bekendheid met nabestaandenpensioenen doet het er weinig toe of iemand man of vrouw is. Dit maakt wel uit als het gaat om hoe mensen de gevolgen inschatten van het overlijden van hun partner, zoals uit figuur 2.3 blijkt.

Figuur 2.3 Gevolgen van het overlijden van een partner

Werken en de zorg voor kinderen

Het verschil tussen mannen en vrouwen zit vooral in de verwachtingen over het aantal uren betaalde arbeid dat zij moeten verrichten als hun partner zou overlijden en tevens in de tijd die zij dan nodig hebben om voor hun kinderen te kunnen zorgen. Uit cijfers van het CBS over 2006 blijkt dat samenwonenden met kinderen in de regel allebei werken. De combinatie voltijd-deeltijd komt daarbij het meeste voor. Doorgaans is de voltijds werkende partner een man en de partner die in deeltijd werkt een vrouw (De Jonge 2008, p. 9-10). In een CATPC-analyse zijn de mogelijke gevolgen ieder afzonderlijk in een ruimte geplaatst met de categorieën geslacht, gezin met of zonder kinderen, en het aantal uren dat mensen werken. Voor de gevolgen ‘Moet verhuizen’, ‘Minder sociale activiteiten kinderen’, ‘Kan niet meer op vakantie’ en ‘Kan minder werken of moet stoppen met werken’ waren de antwoordcategorieën ‘eens’, ‘neutraal’ en ‘oneens’ weinig onderscheidend. Met andere woorden, of mensen denken dat zij met deze gevolgen te maken krijgen, hangt niet sterk samen met het aantal uren dat ze werken, of ze wel of geen kinderen hebben en of ze man of vrouw zijn.

Voor de andere drie gevolgen is die samenhang er wel: vooral mannen die voltijds werken en mensen zonder kinderen verwachten dat hun inkomenssituatie weinig zal veranderen als hun partner overlijdt. Eveneens voltijds werkende mannen en mensen met kinderen verwachten in die situatie meer tijd nodig te hebben om voor hun kinderen te kunnen zorgen. Het zijn met name vrouwen die in deeltijd werken die verwachten dat zij

meer moeten gaan werken als zij hun partner verliezen. Dit geeft een duidelijk spanningsveld aan: mensen die voltijds werken worden minder snel financieel geraakt als hun partner overlijdt dan mensen die in deeltijd werken. Maar als zij kinderen hebben, dan hebben ze wel meer behoefte aan tijd om daarvoor te zorgen. Zouden ze echter, om daaraan tegemoet te komen, in deeltijd gaan werken, dan verzwakt dat hun financiële positie. Veel mensen die in deeltijd werken zien dat als reden om te verwachten dat zij meer moeten gaan werken als ze er alleen voor zullen staan. Nabestaanden met kinderen komen daarmee in de spagaat van tijd vrij te maken om te voorzien in de noodzakelijk zorg voor hun kinderen of daarvoor hulp te regelen en tegelijkertijd financieel het hoofd boven water te houden.

Overlijden partner in kennissenkring

Veel mensen kennen iemand die nog geen 65 jaar oud was toen hun partner overleed. De respondenten kregen een reeks mogelijke gevolgen voorgelegd waar de nabestaande die zij kennen mee te maken kreeg. In totaal werd een op de drie van deze nabestaanden geconfronteerd met een of meerdere van deze gevolgen. Voor elk hiervan geeft tabel 2.1 een overzicht van het percentage van deze nabestaanden dat daar volgens de waarneming van anderen mee te maken kreeg.

Tabel 2.1 Waargenomen gevolgen door het verlies van een partner

Gevolg	Nabestaande		Totaal
	Man	Vrouw	
Kon niet in zijn/haar huis blijven wonen	3%	6%	5%
Kwam financieel in de problemen	9%	15%	13%
Is minder gaan werken	7%	4%	5%
Is meer gaan werken	11%	18%	16%

De waarneming zoals die uit tabel 2.1 naar voren komt, bevestigt de hiervoor beschreven verwachtingen die mensen hebben van de gevolgen van het eventuele overlijden van hun partner: relatief veel vrouwen kwamen in de financiële problemen en moesten meer gaan werken. Omgekeerd gingen verhoudingsgewijs meer mannen dan vrouwen minder werken, wat overeenkomt met de verwachting van samenwonenden dat er extra tijd nodig is om voor kinderen te kunnen zorgen.

Bij deze uitkomsten is echter de kanttekening op zijn plaats dat genoemde gevolgen in het grootste deel van de gevallen niet werden waargenomen.

Als mensen iemand kennen die relatief jong weduwe of weduwnaar is geworden, dan is het de vraag of dat hen aanzet om actie te ondernemen voor als zij zelf in zo'n situatie komen. Driekwart van de mensen doet dat niet, voor een deel omdat zij veronderstellen dat ze alles al goed hebben geregeld. Van het kwart dat wel in actie komt, gaat ruim de helft na wat zij zelf geregeld hebben op het vlak van voorzieningen voor nabestaanden. Ruim een kwart gaat op zoek naar informatie hierover en iets minder dan de helft treft daadwerkelijk (aanvullende) maatregelen. De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat een overlijden in de nabije omgeving mensen aanzet tot nadenken over hoe zij hun nabestaandenpensioen zelf hebben geregeld.

Nabestaandenpensioen en arbeidsparticipatie

Wie heeft er recht op een Anw-uitkering en waarom?

Zoals in paragraaf 1.1 al is vermeld, maakte de AWW in 1996 plaats voor de Anw. Een sterke vermindering van het aantal uitkeringsgerechtigden was het gevolg. Dit vloeide voort uit de beperkende voorwaarden voor het recht op Anw. Op hoofdlijnen hebben alleen nabestaanden met een ongehuwd kind dat nog geen 18 jaar oud is, nabestaanden die voor 1 januari 1950 geboren zijn en nabestaanden die voor minimaal 45% arbeidsongeschikt⁷ zijn verklaard, recht op een Anw-uitkering. Niet alleen had de overgang van de AWW naar de Anw een krimp-effect op het volume van het aantal gerechtigden, ook de hoogte van de uitkering werd beperkt. Waar de nabestaandenuitkering vanuit de AWW nog een vast bedrag was, is deze onder de Anw inkomensafhankelijk gemaakt: dit zou tot een substantiële bezuiniging van 0,54 miljard euro op jaarbasis moeten leiden (Goudswaard 2003).

De achterliggende gedachte bij de strenge voorwaarden voor de Anw en de inkomensafhankelijkheid ervan, is dat in de moderne maatschappij zowel mannen als vrouwen een betaalde baan hebben waardoor zij in hun eigen inkomen kunnen voorzien. Anders dan in het verleden zullen daardoor weinig mensen in behoeftige omstandigheden achterblijven door het wegvallen van hun partner. Ook zijn er tal van mogelijkheden voor mensen in de arbeidsgelateerde en private sfeer om het risico van een inkomensachteruitgang door overlijden te verzekeren. Dit alles tezamen was in de aanloop naar de Anw aanleiding voor de vraag of het niet in de eerste plaats de eigen verantwoordelijkheid van burgers is om zich in te dekken tegen dit risico. Alleen voor wie dit echt niet mogelijk is, zou de Anw een oplossing moeten bieden.⁸ Dit paste binnen de verschuiving van de heersende opvattingen over sociale zekerheid. In de jaren tachtig van de vorige eeuw begon de overheid zich steeds meer terug te trekken met als doel om de uitgaven voor sociale zekerheid terug te dringen. Dit volgde op het besef dat de oplopende kosten voor de sociale zekerheid een grote bedreiging vormden voor de overheidsfinanciën, de werkgelegenheid en de economische groei. In het decennium daarna verschoof de nadruk in het socialezekerheidsbeleid naar volumebeperking en activering (Caminada 2003, p. 29).

De volumebeperking in de Anw en het op activering gerichte socialezekerheidsbeleid, gaan gepaard met een toenemend aantal keuzemogelijkheden voor nabestaandenpensioen in de arbeidsgelateerde sfeer. Een groot aantal van deze keuzemogelijkheden is wettelijk vastgelegd. Enerzijds krijgen burgers daarmee de mogelijkheid om invulling te geven aan hun eigen verantwoordelijkheid op dit vlak.

⁷ Onder zowel de AWW als de Anw is iemand arbeidsongeschikt als die persoon niet in staat is om minimaal 55% te verdienen van wat een gezond persoon in vergelijkbare omstandigheden zou kunnen verdienen.

⁸ Memorie van toelichting, Tweede Kamer 1994-1995, 24169, nr. 3

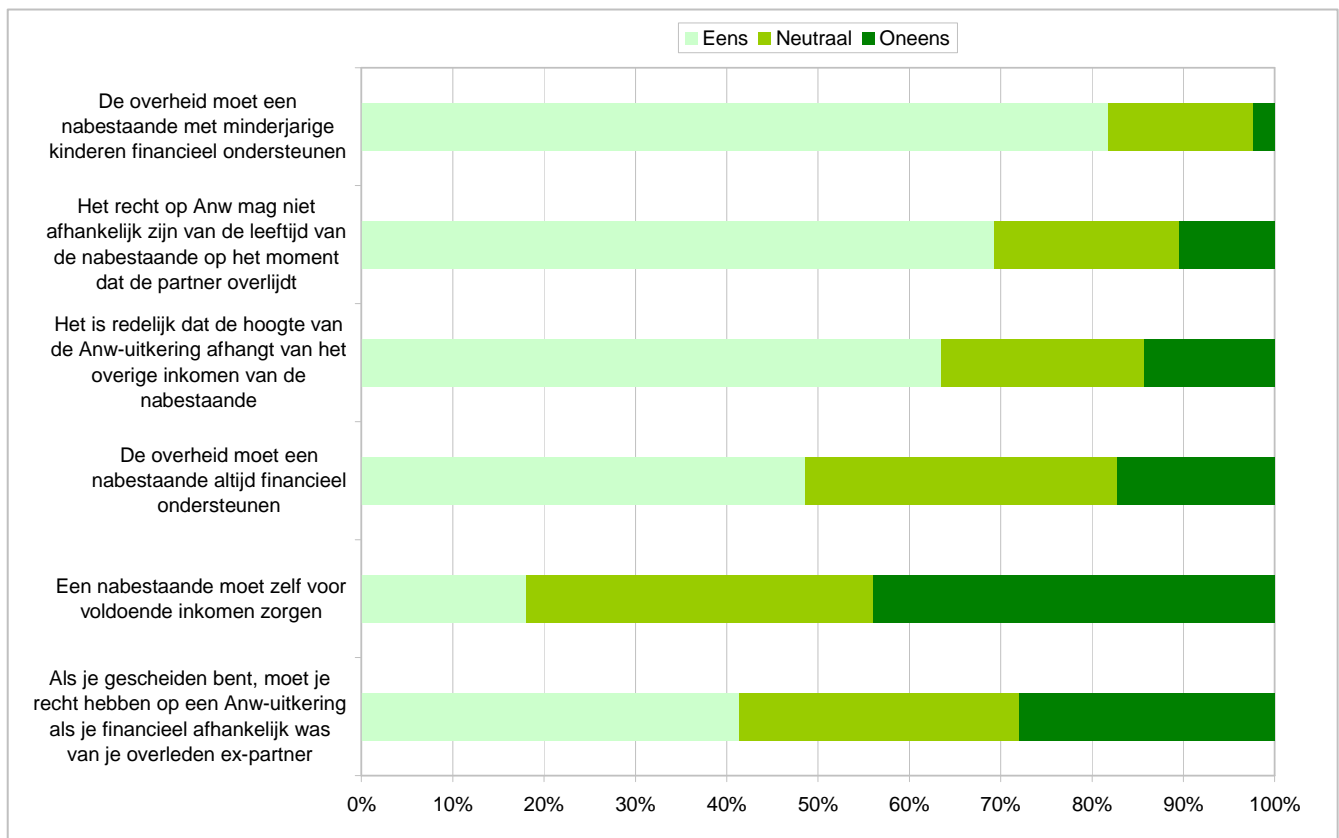
Anderzijds werkt het wettelijk kader beschermend, doordat bepaalde keuzes niet onthouden kunnen worden aan werknemers.

Dit hoofdstuk gaat over de houding van mensen tegenover de (financiële) bescherming van nabestaanden door de overheid in samenhang met arbeidsparticipatie van nabestaanden en hoe zij denken over de keuzemogelijkheden die pensioenuitvoerders hen bieden.

Kijk op de voorwaarden voor het recht op Anw

De eigen verantwoordelijkheid van burgers was een van de achterliggende ideeën voor de invoering van de Anw. Deze eigen verantwoordelijkheid kunnen mensen invullen door bijvoorbeeld zelf te zorgen voor een inkomen om op terug te kunnen vallen als hun partner komt te overlijden. Hoe kijken burgers aan tegen de voorwaarden die de Anw stelt aan het recht op een uitkering? Om dit te toetsen is een aantal stellingen aan de respondenten voorgelegd, waarvan figuur 3.1 de uitkomsten laat zien. De stellingen in figuur 3.1 zijn geordend naar de mate waarin burgers het onderling met elkaar eens zijn. Dat wil zeggen, hoe meer het aandeel dat het eens is met een stelling verschilt van het aandeel dat het ermee oneens is, des te hoger de stelling is geplaatst.

Figuur 3.1 Wat vinden burgers van de voorwaarden voor het recht op Anw?

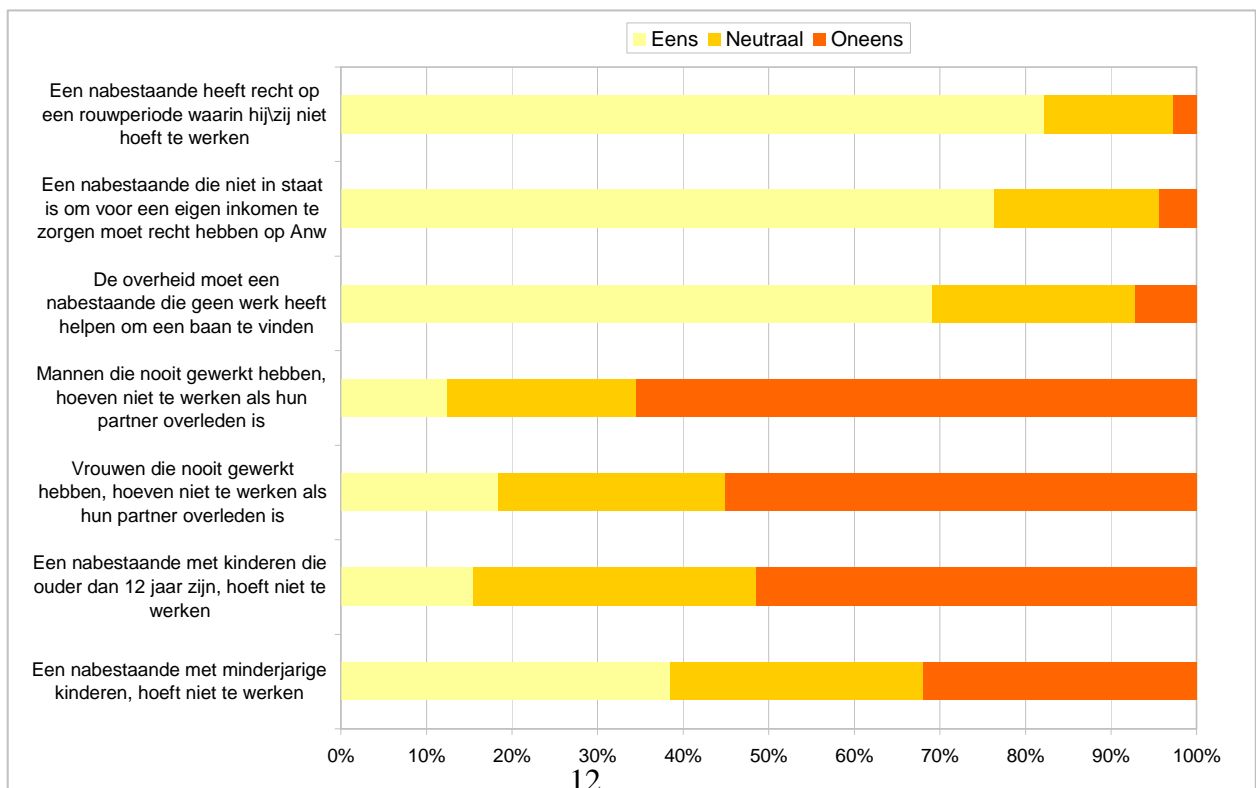

Vrijwel iedereen is het er over eens dat de overheid verantwoordelijkheid draagt voor de financiële positie van nabestaanden met minderjarige kinderen. Een zeer ruime meerderheid vindt dat de overheid deze groep financieel moet ondersteunen. Anders is dat voor nabestaanden in het algemeen: niet meer dan ongeveer de helft is het er mee eens dat de overheid een nabestaande altijd financieel moet ondersteunen. Een minderheid van de samenwonenden vindt het terecht dat het recht op Anw afhangt van de leeftijd van de nabestaande. Daar staat tegenover dat een meerderheid zich kan vinden in de inkomensafhankelijkheid van de Anw. Tegelijkertijd lopen de meningen enigszins uiteen als het gaat om de vraag of nabestaanden zelf voor een inkomen moeten zorgen. Ruim 40% is het hier niet mee eens en bijna 40% staat hier neutraal tegenover. Meer controversieel is de vraag of iemand die gescheiden is, maar wel financieel afhankelijk was van de overleden ex-partner, recht zou moeten hebben op een Anw-uitkering. In werkelijkheid bestaat in dat geval recht op een Anw-uitkering, mits ook aan de overige voorwaarden is voldaan. Twee op de vijf samenwonenden is het hier mee eens en bijna 30% niet.

Wie werkt heeft een eigen inkomen dat tot op zekere hoogte bescherming biedt tegen armoede als de partner overlijdt. Vinden samenwonenden dat nabestaanden moeten werken of zijn er uitzonderingssituaties waarvoor zij dat niet nodig achten? Ook hiervoor is een aantal stellingen voorgelegd. De antwoorden hierop zijn, vergelijkbaar aan figuur 3.1, af te lezen uit figuur 3.2.

De vraag over nabestaanden met kinderen die ouder dan 12 jaar zijn, is hierin omgedraaid ten opzichte van de vraag zoals die aan respondenten is gesteld, omdat dit een vergelijking met de vraag over minderjarige kinderen ongeacht leeftijd eenvoudiger maakt.

Figuur 3.2 Nabestaandenpensioen en arbeidsparticipatie

Tegemoetkoming in rouwperiode

Er bestaat vrij algemeen overeenstemming over dat het redelijk is dat nabestaanden recht hebben op een rouwperiode waarin zij niet hoeven te werken. De Anw voorziet niet in een financiële tegemoetkoming om zo'n periode te overbruggen. Veel andere landen hebben wel een kortdurende of eenmalige uitkering die nabestaanden in staat stelt om zich aan te passen aan de nieuwe situatie (Van Everdingen 2008). Van Everdingen wijst erop dat dit een bewuste keus van het kabinet is geweest bij de vormgeving van de Anw. Gezien de brede steun voor een periode van rouw is een heroverweging van dit standpunt aan te bevelen.

Bijna niemand is het oneens met de stelling dat een nabestaande die niet in staat is om voor een eigen inkomen te zorgen recht heeft op een Anw-uitkering. Dit is opvallend, omdat een op de vijf samenwonenden vindt dat een nabestaande zelf voor een eigen inkomen moet zorgen. Kennelijk hanteert deze groep samenwonenden de aangescherpte stelling dat nabestaanden die in staat zijn om voor een eigen inkomen te zorgen, dit ook moeten doen. Dit versterkt de conclusie dat een meerderheid van de samenwonenden het terecht vindt dat arbeidsongeschikten aanspraak kunnen maken op een Anw-uitkering nadat hun partner is overleden.

Re-integratie

Het merendeel van de samenwonenden ziet het als een taak van de overheid om nabestaanden die geen werk hebben te helpen om dit te vinden. Dit sluit goed aan bij de wettelijk taak die hiertoe in de Wet Werk en Bijstand is neergelegd voor gemeenten. Artikel 8, sub 1a van deze wet schrijft voor dat de gemeenteraad bij verordening regels stelt met betrekking tot het ondersteunen bij en het aanbieden van voorzieningen gericht op arbeidsinschakeling van onder andere Anw-gerechtigden. In deze gemeentelijke verordeningen staat dat nabestaanden gebruik kunnen maken van gemeentelijke voorzieningen die gericht zijn op re-integratie zoals scholing, opleiding of sociale activering. Om de wisselwerking tussen gemeenten en nabestaanden op dit vlak goed te laten verlopen, dient echter nog wel een aantal stappen gezet te worden, zodat nabestaanden bij gemeenten in beeld komen en omgekeerd nabestaanden weten wat ze van gemeenten kunnen verwachten (IWI 2006).

Maar een klein deel van de samenwonenden is het er mee eens dat mensen die nooit gewerkt hebben, niet hoeven te werken als hun partner is overleden. Dit geldt sterker voor mannen dan voor vrouwen. Degenen die vinden dat vrouwen thuis kunnen blijven na het overlijden van hun partner zijn vaak mensen die zelf in deeltijd of niet werken of uit een huishouden komen met een wat lager dan gemiddeld inkomen. Met de vraag of mannen die nooit gewerkt hebben dat ook niet hoeven te doen als ze nabestaande worden, zijn overwegend mensen die zelf in deeltijd of niet werken, vaak behorend tot de huishoudens met de laagste inkomens en in meerderheid mannen het eens.

Werken en zorg voor kinderen

Hoewel er een grote mate van eensgezindheid over is dat de overheid nabestaanden met minderjarige kinderen financieel moet ondersteunen, betekent dit niet automatisch dat alle samenwonenden ook vinden dat deze nabestaanden niet hoeven te werken. Als de

kinderen 12 jaar of ouder zijn, dan vindt een meerderheid dat de overgebleven ouder wel zou moeten werken. Als het om minderjarige kinderen gaat, dan lopen de meningen sterk uiteen. Als nabestaanden met kinderen moeten werken, dan kan dat botsen met de extra tijd die de achtergebleven ouder nodig heeft om voor die kinderen te zorgen, omdat de overleden partner dat niet meer kan doen. De nabestaande krijgt hierdoor mogelijk met extra kosten voor kinderopvang te maken. De halfwezenuitkering waarop aanspraak kan worden gemaakt, is primair bedoeld als tegemoetkoming in de al bestaande kosten voor kinderen en niet voor de extra kosten voor kinderopvang. Bovendien bestaat per huishouding slechts recht op één halfwezenuitkering⁹, onafhankelijk van het aantal kinderen dat halfwees is geworden, terwijl de extra kosten wel toenemen naarmate er meer kinderen zijn. Dit kan een rol spelen in de afweging die een nabestaande met kinderen maakt tussen zorg en werk.

Recht op partnerpensioen

Volgens de definitie van de Pensioenwet, die regels stelt voor pensioenen binnen de tweede, arbeidsgerelateerde pijler van het Nederlandse pensioenstelsel, is nabestaandenpensioen partnerpensioen of wezenpensioen.¹⁰ Vrijwel alle artikelen in de Pensioenwet over nabestaandenpensioen gaan over het partnerpensioen. Waar relevant wordt daarom verder in dit hoofdstuk de term partnerpensioen gebruikt. Als een pensioenuitvoerder een regeling voor nabestaandenpensioen heeft, dan is deze gekoppeld aan de verzekering voor ouderdomspensioen. Meer dan 90% van alle werknemers is tegenwoordig via de zogenaamde ‘kleine verplichtstelling’ verplicht verzekerd voor ouderdomspensioen. Dit houdt in dat alle werknemers die onder een CAO vallen, verplicht zijn om deel te nemen aan de pensioenregeling die bij die CAO hoort. Deze kleine verplichtstelling bestaat naast de ‘grote verplichtstelling’, die bedrijven verplicht om zich aan te sluiten bij het pensioenfonds van de bedrijfstak waarbinnen zij vallen. Ondanks de kleine verplichtstelling is een deel van de werknemers in loondienst toch niet verzekerd bij een pensioenfonds. Dit wordt algemeen aangeduid als de witte vlek. De oorzaak voor het bestaan van deze witte vlek is dat niet elke werkgever een pensioenvoorziening aanbiedt, maar vooral ook dat sommige werknemers buiten de boot vallen door uitsluitingsgronden in pensioenvoorzieningen. Hierbij valt te denken aan een te lage leeftijd, wachttijdbepalingen of een te laag salaris. De laatste jaren is de witte vlek verder teruggedrongen doordat een aantal uitsluitingsgronden die in het verleden bestonden inmiddels bij wet is verboden, namelijk uitsluiting van vrouwen, deeltijdwerkers en werknemers met een tijdelijk contract. Waar de pensioenrechten van werknemers in loondienst geregeld zijn via de kleine verplichtstelling, geldt dit niet voor zelfstandigen. Zij zijn in overgrote meerderheid aangewezen op de derde, private pijler

⁹ Art. 22, Anw

¹⁰ Partnerpensioen: een geldelijke, vastgestelde uitkering voor de echtgenoot, de geregistreerde partner of de partner, de gewezen echtgenoot, de gewezen geregistreerde partner of gewezen partner wegens het overlijden van de werknemer of gewezen werknemer (Art 1, Pensioenwet);

Wezenpensioen: een geldelijke, vastgestelde uitkering voor een kind tot wie de overleden werknemer of gewezen werknemer als ouder in familierechtelijke betrekking stond of voor diens stief- of pleegkind, wegens het overlijden van de werknemer of gewezen werknemer (Art 1, Pensioenwet).

voor de pensioenvoorziening voor zowel hun eigen oude dag als die van hun eventuele nabestaanden (Van Els 2006).

Bekendheid met partnerpensioenen

Naarmate mensen ouder zijn, weten zij beter of ze verzekerd zijn voor partnerpensioenen en of hun partner daarvoor is verzekerd. Dit blijkt uit tabel 3.1.

Tabel 3.1 Aandeel samenwonenden dat niet weet of ze recht hebben op partnerpensioenen naar leeftijd

	25 t/m 34	35 t/m 44	45 t/m 54	55 t/m 64	Totaal
Weet niet of partner recht heeft	19%	17%	11%	5%	13%
Weet niet of uzelf recht hebt	24%	16%	11%	8%	14%

Van de samenwonenden tussen de 25 en 35 jaar weet 19% niet of zijzelf verzekerd zijn voor een partnerpensioen waarop hun partner aanspraak op kan maken. Dit aandeel ligt aanmerkelijk lager voor wie de leeftijd van 55 jaar is gepasseerd, namelijk op 5%. De percentages zijn iets hoger voor de vraag of mensen weten of zij aanspraak kunnen maken op partnerpensioenen bij de pensioenuitvoerder van hun partner. Een kwart van de jongste leeftijdsgroep weet dit niet en 8% van de oudste leeftijdsgroep.

Van alle samenwonenden verwacht 65% recht te hebben op partnerpensioenen na het overlijden van hun partner. Omgekeerd denkt 69% dat hun partner als zijzelf overlijden recht heeft op partnerpensioenen. Relatief meer vrouwen dan mannen kunnen rekenen op partnerpensioenen. Van de samenwonende mannen rekent 56% hierop. Onder vrouwen is dit aandeel 73%. De belangrijkste reden voor het verschil is dat mannen vaker een niet-werkende partner hebben dan vrouwen. Afgezien van het aandeel samenwonenden dat niet weet of zij recht hebben op partnerpensioenen, is in de helft van de gevallen een partner die niet werkzaam is de reden om geen aanspraak te kunnen maken op partnerpensioenen. De belangrijkste reden daarna is dat de partner, als het een man is, als zelfstandige werkt. Is de partner een vrouw met inkomen uit werk, dan is de geringe hoogte van dit inkomen de belangrijkste reden.¹¹ Maar een klein deel gaf als reden dat hun partner of zijzelf hun recht op partnerpensioenen hadden ingeruild voor een hoger ouderdompensioen.

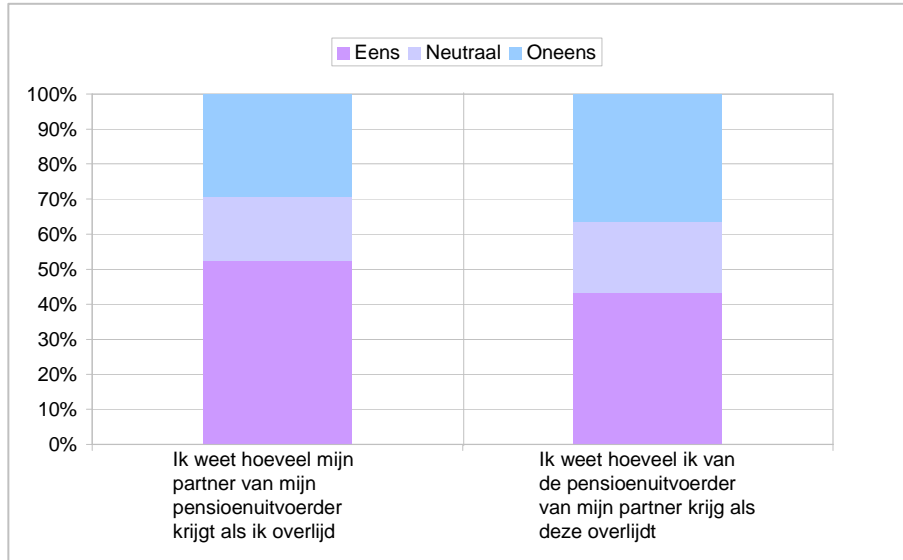
Hoogte uitkering

Dat mensen weten dat ze voor partnerpensioenen verzekerd zijn of dat hun partner daarvoor verzekerd is, wil nog niet zeggen dat ze ook weten hoeveel ze kunnen verwachten als de verzekerde partner zou overlijden. Uit figuur 2.1 kwam naar voren dat ongeveer 42% van de samenwonenden weet hoeveel zijzelf of hun partner kunnen verwachten van de pensioenuitvoerders waar zij bij verzekerd zijn als een van beiden zou overlijden, en dat ongeveer 40% daar helemaal geen idee van heeft. In figuur 3.3 is deze kennis gespecificeerd voor de samenwonenden die denken dat zij of hun partner in de situatie dat een van beiden overlijdt een uitkering zal ontvangen van de pensioenuitvoerder van

¹¹ De verzekering voor nabestaandenpensioenen in de tweede pijler is in de meeste gevallen gekoppeld aan de verzekering voor ouderdompensioenen. Voor de opbouw van dit ouderdompensioen geldt een franchise. Alleen over het deel van het inkomen dat boven deze franchise uitkomt wordt een arbeidsgerelateerd ouderdompensioen opgebouwd. Vanwege deze franchise is het nabestaandenrisico alleen verzekerd als het inkomen van de verzekerde hierbovenuit komt.

de overleden partner. De linkerkant van de figuur laat zien hoe goed mensen die verzekerd zijn voor partnerpensioen, weten waar hun partner op kan rekenen. Rechts staat of zij zelf in het voorkomende geval weten wat de pensioenuitvoerder van hun partner hen zal uitkeren.

Figuur 3.3 Weten samenwonenden die recht hebben op partnerpensioen om hoeveel dat gaat?

Iets meer dan de helft van de samenwonenden die verzekerd zijn voor partnerpensioen weet wat hun partner krijgt als zij zouden komen te overlijden. Waar zij zelf op kunnen rekenen van de pensioenuitvoerder van hun partner als deze komt te overlijden, weet minder dan de helft. Met andere woorden, over het algemeen hebben maar weinig mensen inzicht in het partnerpensioen waarvoor zij verzekerd zijn en nog minder in dat van hun partner.

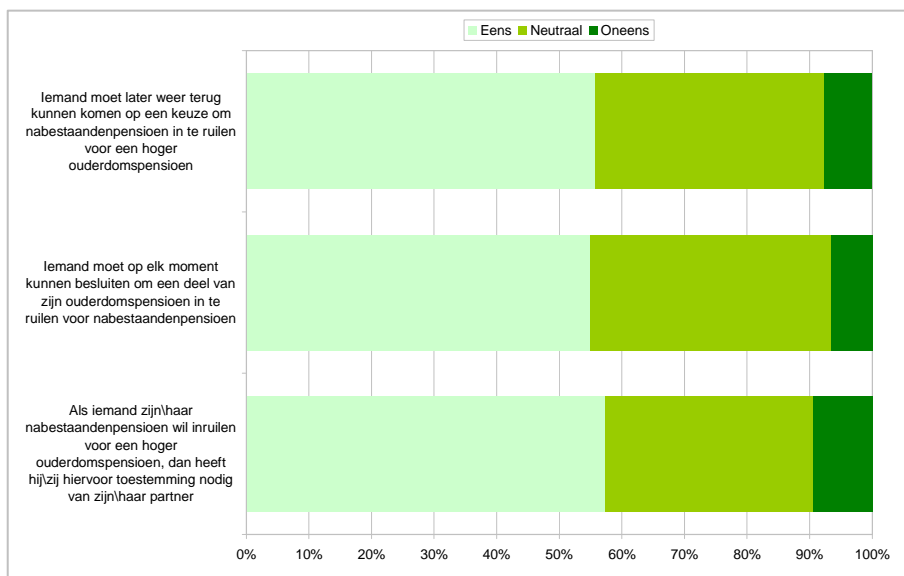
Keuzes en partnerpensioen

In een aantal artikelen regelt de Pensioenwet zaken die samenhangen met partnerpensioen. Voor een deel dragen deze artikelen bij aan de invulling die werknemers kunnen geven aan hun eigen verantwoordelijkheid op dit vlak. Zo voorzien de artikelen 60 tot en met 62 in een aantal keuzemogelijkheden op het gebied van ouderdoms- en partnerpensioen. Artikel 60 regelt de keuze om partnerpensioen in te ruilen voor een hoger of eerder ingaand ouderdomspensioen. Omgekeerd zorgt artikel 61, als tegenhanger van artikel 60, ervoor dat deelnemers aan een pensioenfonds ouderdomspensioen kunnen inruilen voor partnerpensioen. Artikel 62 schrijft voor dat als pensioenuitvoerders in hun regelingen nog andere uitruilmogelijkheden aanbieden, zij daarbij geen onderscheid naar geslacht mogen maken. Tevens regelt artikel 62 dat als een keuze leidt tot een verlaging van de aanspraak op partnerpensioen, de partner die hiervoor begunstigde is toestemming moet geven. Naast deze keuzemogelijkheden bevat de Pensioenwet ook een aantal artikelen die het partnerpensioen beschermen. Artikel 54 regelt dat een deelnemer die niet langer werkzaam is voor een bedrijf de pensioenregeling en daarmee de verzekering voor partnerpensioen op vrijwillige basis mag voortzetten,

mits het pensioenreglement hierin voorziet. Dit kan bij werkloosheid, maar ook als iemand als zelfstandige gaat werken of arbeidsongeschikt wordt. Voor wie werkloos wordt, regelt artikel 55 dat aanspraak op partnerpensioen blijft bestaan voor de tijd dat recht op een WW-uitkering bestaat. Tot slot zorgen de artikelen 56 en 57 voor bescherming van de aanspraak op partnerpensioen tijdens onbetaald verlof en na een scheiding. Al deze artikelen gaan over partnerpensioen en niet over wezenpensioen. Alleen in artikel 67¹² van de Pensioenwet wordt het wezenpensioen genoemd. De vraag die dit oproept is of de Pensioenwet de aanspraken op nabestaandenpensioen van wezen voldoende beschermt.

De mening van samenwonenden over een aantal stellingen die samenhangen met de keuzes op het gebied van partnerpensioen uit de Pensioenwet, is gegeven in figuur 3.4.

Figuur 3.4 Nabestaandenpensioen en keuzes binnen de tweede pijler

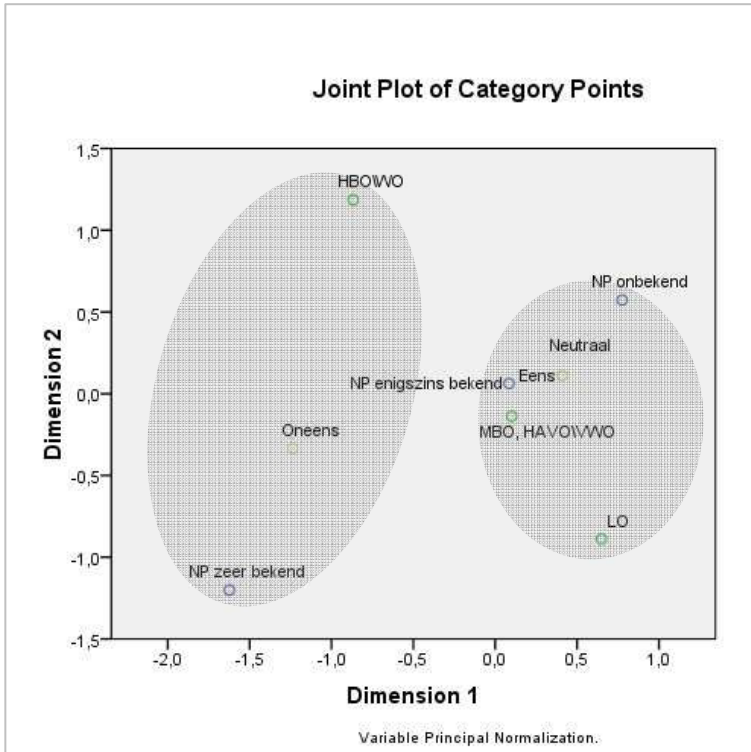
Artikel 60 van de Pensioenwet schrijft voor dat een pensioenfonds het recht om partnerpensioen in te ruilen voor een hoger ouderdompensioen in ieder geval moet geven op de datum dat het pensioen ingaat. Soms bieden pensioenfondsen deze keuze al eerder. Vaak kunnen deelnemers niet terugkomen op een eenmaal gemaakte keuze. Een krappe meerderheid van de samenwonenden is het met dit laatste niet eens en vindt dat iemand weer terug moet kunnen komen op de gemaakte keuze. Pensioenfondsen zijn vanwege artikel 61 van de Pensioenwet verplicht om deelnemers in ieder geval de mogelijkheid te bieden ouderdompensioen in te ruilen voor partnerpensioen bij beëindiging van de deelneming en in het laatste jaar voor ingang van het ouderdompensioen. Iets meer dan de helft van de samenwonenden vindt dat deelnemers deze keuze op elk moment zouden moeten kunnen maken. Ook de verplichting om toestemming aan de partner te vragen om partnerpensioen in te ruilen voor een hoger ouderdompensioen kan rekenen op instemming van een, zij het niet al te grote, meerderheid.

¹² Artikel 67 Pensioenwet Afkoop klein partnerpensioen of wezenpensioen bij ingang

Beperkt inzicht partnerpensioen

Misschien belangrijker dan de geringe meerderheid die het met elk van de drie stellingen eens is, is het gegeven dat een substantieel deel van de samenwonenden over geen van deze stellingen een uitgesproken mening heeft. Gegeven het voorgaande is dit niet opvallend. Het sluit aan bij de eerdere conclusie dat mensen over het algemeen maar weinig inzicht hebben in het partnerpensioen waarvoor zij verzekerd zijn en nog minder in dat van hun partner. Dit beperkte inzicht maakt het moeilijk om bewuste keuzes te maken. De vraag is of mensen keuzes op dit vlak willen maken. In het verslag van het debat over pensioenbewustzijn dat de pensioencommissie van de Sociaal Economische Raad (SER) in het najaar van 2007 hield, haalt de SER aan dat Nederlanders een voorkeur hebben voor verplicht pensioen met als belangrijkste reden dat zij niet willen nadenken over hun pensioen. Andere redenen zijn dat Nederlanders zichzelf als financieel ondeskundig beschouwen en geen behoefte hebben aan bijleren. Door de verplichtstelling is het volgens deelnemers aan het pensioendebat aannemelijk dat velen ervan uitgaan dat alles wel goed geregeld zal zijn en dat zij zich niet druk hoeven te maken over hun pensioen (SER 2008, p.17). Dit laatste wordt voor het partnerpensioen niet bevestigd door de uitkomsten van de enquête. Dit neemt niet weg dat als mensen verplicht aan een regeling moeten deelnemen, het gerechtvaardigd zou zijn dat zij verwachten dat deze hen een goede bescherming tegen bepaalde risico's biedt. Zoals beschreven in paragraaf 2.2, blijkt dat de meeste mensen geen mening hebben over de vraag of het nabestaandenpensioen in Nederland goed geregeld is of niet. Deze uitkomst sluit wel aan bij de constatering dat Nederlanders niet willen nadenken over hun pensioen. Van Els e.a. concluderen dat Nederlanders in meerderheid achter een verplicht gesteld pensioensysteem staan, met weinig autonomie en zoveel mogelijk zekerheid. Niettemin bestaat er volgens hen "een kleine groep van mensen die wel keuzevrijheid wil om de pensioenvoorziening meer aan te laten sluiten bij de eigen voorkeuren en niet tegen zichzelf in bescherming hoeft te worden genomen" (Van Els 2006, p. 215-216). Figuur 3.5 geeft inzicht in de behoefte aan keuzevrijheid op het terrein van nabestaandenpensioenen binnen verschillende groepen. Het onderscheid is vooral zichtbaar op de eerste dimensie, waarop zich twee groepen aftekenen, die zijn omsloten door de gearceerde ellipsen.

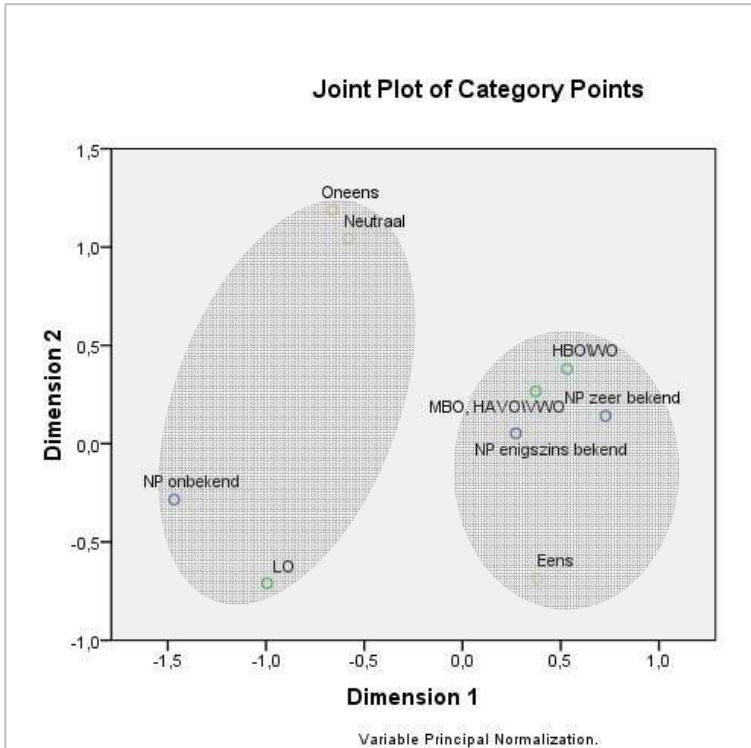
Figuur 3.5 Ik wil zelf niet hoeven kiezen, mijn pensioenuitvoerder moet zorgen voor een regeling die is afgestemd op mijn situatie

Cronbach's Alpha=0,816

Hoger opgeleiden en mensen die goed op de hoogte zijn van nabestaandenpensioen vinden dat de verantwoordelijkheid om keuzes te maken bij henzelf neergelegd kan worden. Overigens vindt ongeveer twee derde van alle samenwonenden dat verzekeren tegen het overlijdensrisico vooral de verantwoordelijkheid van burgers zelf is. Als naar de mening over een concrete keuze wordt gevraagd, dan blijken meer mensen zelf een keuze te willen kunnen maken zoals figuur 3.6 laat zien.

Figuur 3.6 Ik wil zelf kunnen kiezen of nabestaandenpensioen wordt meeverzekerd bij mijn

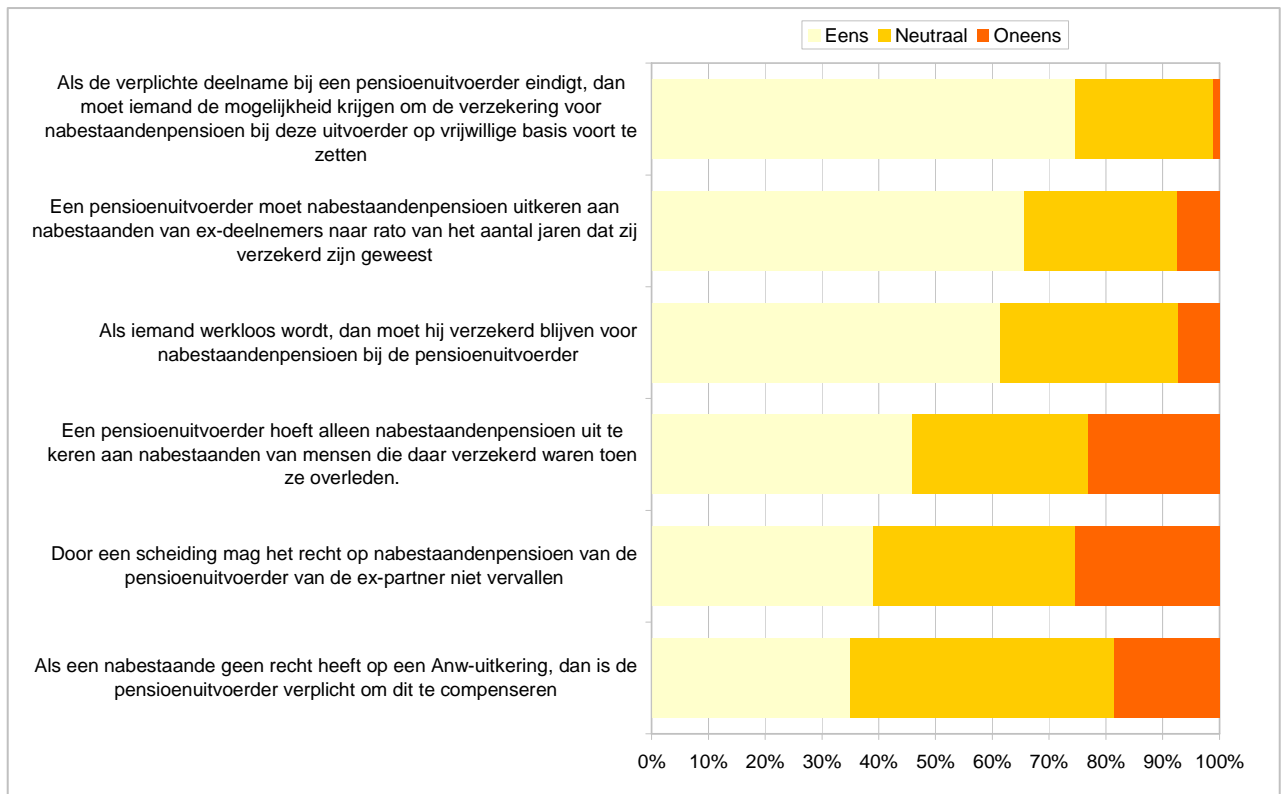
ouderdomspensioen

Cronbach's Alpha=0,804

Wie op zijn minst enigszins bekend is met nabestaandenpensioen of hoger opgeleid is, is eerder geneigd om het eens te zijn met deze stelling dan andere samenwonenden, die hier overwegend neutraal tegenover staan. Van de samenwonenden is minder dan 10% het oneens met de stelling.

De houding ten aanzien van de beschermende werking van de Pensioenwet is gepeild aan de hand van een aantal stellingen. Het resultaat hiervan is afgebeeld in figuur 3.7.

Figuur 3.7 Houding van samenwonenden ten aanzien van de bescherming van het recht op nabestaandenpensioen

Met de mogelijkheid om de verzekering voor nabestaandenpensioen op vrijwillige basis voort te zetten, is, op een enkele uitzondering na, niemand het oneens. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de verdeeldheid over het antwoord op de vraag of een pensioenuitvoerder alleen nabestaandenpensioen uit hoeft te keren aan nabestaanden van mensen die daar verzekerd waren toen ze overleden. Immers, met de mogelijkheid van een vrijwillige verzekering behoort het tot een ieders eigen verantwoordelijkheid om zich in te dekken tegen de financiële gevolgen van overlijden. Dat de verzekering voor nabestaandenpensioen blijft voortbestaan als iemand werkloos wordt, vinden de meeste mensen terecht.

Verzekering op risicobasis

De meeste samenwonenden vinden dat als een ex-deelnemer overlijdt, de nabestaanden recht op nabestaandenpensioen zouden moeten hebben naar rato van het aantal jaren dat de overledene bij de pensioenuitvoerder verzekerd is geweest. In werkelijkheid is dit lang niet altijd het geval, omdat het nabestaandenpensioen van veel werknemers op risicobasis is verzekerd. In 2006 gold dat voor 38% van hen (Berdowski 2008, p.27). Risicobasis wil zeggen dat als iemand niet langer deelneemt in een pensioenfonds, het recht op nabestaandenpensioen vervalt. Alternatief voor een nabestaandenpensioen op risicobasis is een nabestaandenpensioen waarvoor de aanspraken opgebouwd worden en niet vervallen bij einde deelneming. Daar staat dan meestal wel een hogere premie tegenover. Sinds 1 januari 2008 schrijft artikel 61 van de Pensioenwet voor dat iemand bij einde deelname aan een pensioenfonds de keuze voorgelegd moet krijgen om een deel van het

ouderdomspensioen in te ruilen voor nabestaandenpensioen als dit op risicobasis verzekerd is.

Net als bij de Anw, zijn de meningen sterk verdeeld over de vraag wat er met de aanspraak op nabestaandenpensioen moet gebeuren na een scheiding. Opvallend genoeg daarbij is dat nog geen 60% dezelfde mening heeft over het recht op Anw in die situatie als over de aanspraak op het arbeidsgerelateerde nabestaandenpensioen waarvoor de overleden ex-partner verzekerd was. Kennelijk maakt het voor het oordeel uit of een nabestaandenpensioen van de overheid komt of niet.

Het grootste deel van de samenwonenden staat neutraal tegenover de stelling of een pensioenuitvoerder verplicht is om de Anw te compenseren als blijkt dat iemand niet aan de voorwaarden voor het recht hierop voldoet. Het ligt in de rede om te veronderstellen dat dit aandeel zo groot is omdat veel mensen niet weten wat ze vanuit de eerste pijler aan nabestaandenpensioen kunnen verwachten, zoals in paragraaf 2.2 is terug te lezen.

Weinig mensen hebben wel eens spijt gehad van een keuze die ze hebben gemaakt op het vlak van nabestaandenpensioen. De 6% waarvoor dit het geval is, voert hiervoor onder andere de volgende redenen aan:

- sommige keuzes leiden tot meer kosten dan dat ze uiteindelijk opleveren;
- het is moeilijk om op een besluit terug te komen;
- de regelgeving verandert telkens weer waardoor een eerder gemaakte keuze achteraf minder goed blijkt;
- de verdeling van pensioenen na een scheiding kan ertoe leiden dat er een band tussen de ex-partners blijft bestaan die bij nader inzien niet gewenst is.

Vorzorgsmaatregelen in de private sfeer

Wie hebben er baat bij de derde pijler op nabestaandengebied?

De kleine verplichtstelling die in het voorgaande hoofdstuk is aangestipt, zorgt ervoor dat meer dan 90% van alle werknemers in Nederland is aangesloten bij een pensioenfonds. De meeste van hen zijn daardoor ook verzekerd voor nabestaandenpensioen. Dit neemt niet weg dat een grote groep mensen niet verzekerd is voor nabestaandenpensioen via deze verplichtstelling en baat zou kunnen hebben bij producten uit de derde pijler.

Een in het oog springende groep die grotendeels buiten de kleine verplichtstelling valt, vormen de zelfstandigen. Sommige zelfstandigen nemen wel verplicht deel aan een pensioenfonds binnen de bedrijfstak waar zij werken, namelijk schilders en stukadoors. Andere zelfstandigen zijn vanwege de Wet verplichte beroepsgroepregeling¹³ verplicht verzekerd voor pensioen in de tweede pijler.¹⁴ Van alle zelfstandigen valt hierdoor naar schatting 13% onder een beroepspensioenfonds of bedrijfstakpensioenfonds. De rest is niet verplicht verzekerd voor pensioen (Van Els 2006, p.194). Wel heeft een deel de pensioenverzekering op vrijwillige basis voortgezet, maar dit gaat maar om een klein aantal zelfstandigen. Een maximumschatting hiervoor komt uit op 1% van het totaal aantal van 800.000 zelfstandigen.¹⁵ Uitgaande van deze cijfers, is de overgrote meerderheid van de zelfstandigen dus aangewezen op producten uit de derde pijler om zich in te dekken tegen het overlijdensrisico.

Niet of onvoldoende verzekerd via de tweede pijler

Zelfstandigen vormen echter niet de enige groep die belang heeft bij voorzieningen in de derde pijler. Zoals gezegd, valt een deel van de werknemers door uitzonderingsregels niet onder de kleine verplichtstelling. Verder is het ook niet zo dat iemand die onder de kleine verplichtstelling valt, automatisch is verzekerd voor nabestaandenpensioen: niet elk pensioenuitvoerder heeft hier een voorziening voor. Als die voorziening wel bestaat, dan hoeft deze niet volledig te zijn. Een pensioenuitvoerder kan bijvoorbeeld wel voorzien in een dekking tegen het Anw-hiaat, maar geen aanvullend nabestaandenpensioen bieden of omgekeerd. Maar ook als de regeling zowel een dekking tegen het Anw-hiaat biedt als een verzekering voor een aanvullende nabestaandenuitkering, kan de dekking tegen het overlijdensrisico door allerlei oorzaken onvoldoende zijn. Daarbij kan worden gedacht aan gaten die ontstaan doordat iemand:

¹³ Onder deze wet vallen openbare apothekers, dierenartsen, fysiotherapeuten, huisartsen, medisch specialisten, tandartsen en tandartsspecialisten, verloskundigen, loodsen, roeiers in het Rotterdamse havengebied, zelfstandige kunstenaars en notarissen (www.uvb.nl).

¹⁴ Brief van de minister van SZW aan de Tweede Kamer over pensioenopbouw door zelfstandigen d.d. 7 september 2007, Tweede Kamer vergaderjaar 2006-2007, 30 413, nr. 100

¹⁵ Brief van de minister van SZW aan de Tweede Kamer over regels betreffende pensioenen d.d. 26 juni 2008, Tweede Kamer vergaderjaar 2007-2008, 30 413, nr. 112

- zijn of haar arbeidscarrière een of meerdere malen voor enige tijd heeft onderbroken;
- wel eens van baan maar met name van pensioenuitvoerder is gewisseld;
- pas op latere leeftijd in Nederland is komen wonen.

In dit laatste geval begint de pensioenopbouw pas later en is niet alleen de opbouw voor het ouderdomspensioen incompleet, maar ook de hoogte van het nabestaandenpensioen als dat daaraan gerelateerd is.

Tot slot geldt ook voor niet-werkenden dat zij zich niet kunnen verzekeren voor nabestaandenpensioen in de arbeidsgerelateerde sfeer. Weliswaar valt er geen inkomen weg als zij overlijden, maar ook voor hen kan het nuttig zijn om een private regeling te treffen voor als die situatie zich voordoet. Als een niet-werkende partner overlijdt, kan dit bijvoorbeeld tot gevolg hebben dat de werkende partner of minder moet gaan werken vanwege de zorg voor kinderen of daarvoor hulp van anderen moet inschakelen. Hiermee valt ofwel alsnog een deel van het inkomen weg ofwel de uitgaven voor het huishouden nemen toe vanwege de extra kosten die nodig zijn voor opvang van de kinderen.

Wat samenwonenden zelf geregeld hebben

Grofweg kunnen de voorzieningen die mensen privé treffen ter bescherming tegen de financiële gevolgen van overlijden ingedeeld worden in drie groepen:

1. Uitkeringen zoals uit een overlijdensrisicoverzekering die een kapitaal ineens uitkeert of een lijfrenteverzekering die periodiek uitkeert nadat de verzekerde is overleden. Soms kunnen deze verzekeringen op een fiscaalvriendelijke manier worden afgesloten. De premie voor een lijfrenteverzekering is bijvoorbeeld aftrekbaar als er sprake is van een pensioentekort in de zin van de wet (zie bijv. Dietvorst 2008).
2. Sparen en beleggen. Deze vormen een buffer om een terugval in inkomen in ieder geval tijdelijk op te kunnen vangen.
3. Een eigen huis. Een eventuele overwaarde van een woning is te zien als een vorm van sparen. Vaak stelt een hypotheekinstelling een levensverzekering verplicht, die de hypotheek op de woning volledig of gedeeltelijk aflost bij overlijden. Sommige maatschappijen bieden speciale kortingen voor zelfstandigen.¹⁶

Hoeveel samenwonenden maken nu gebruik van deze voorzieningen? De enquêteresultaten geven als uitkomst dat:

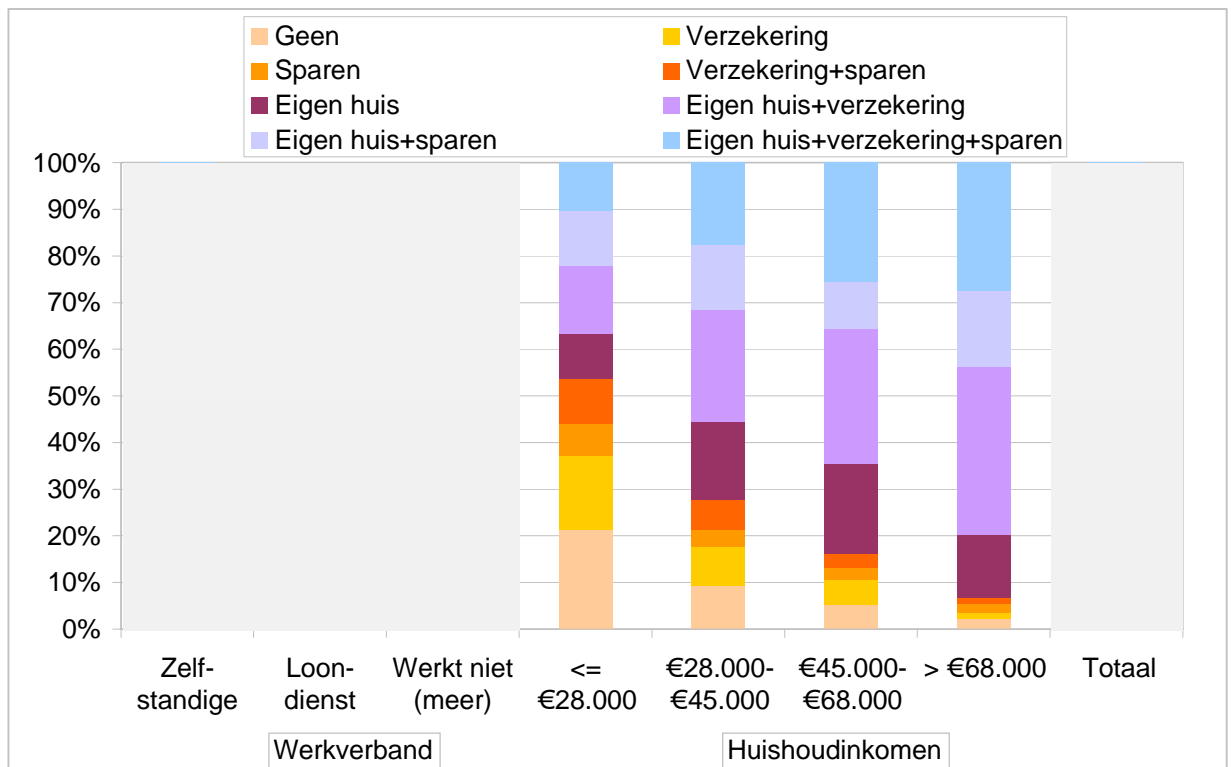
- twee van de vijf samenwonenden een overlijdensrisicoverzekering hebben afgesloten;
- een kwart een lijfrenteverzekering heeft afgesloten;
- driekwart een eigen woning in bezit heeft;
- een op de drie samenwonenden een speciale spaarrekening heeft voor het geval een van beide partners komt te overlijden;
- een kwart van de gezinnen met kinderen voor die situatie een aparte spaarrekening heeft voor die kinderen.

¹⁶ http://www.homefinance.nl/pensioen/zelfstandige_pensioen/nabestaandenpensioen_zelfstandige.asp

Tussen leeftijdsklassen bestaan maar kleine verschillen. Het belangrijkste verschil is dat onder samenwonenden die tussen de 25 en 35 jaar oud zijn alle voorzieningen minder vaak dan gemiddeld voorkomen, op een spaarrekening voor kinderen na, die een op de drie van de mensen met kinderen uit deze leeftijdsklasse heeft.

Interessanter is de uitsplitsing naar enerzijds het soort werkverband en anderzijds de hoogte van het inkomen. Deze is afgebeeld in figuur 4.1. Voor het overzicht is daarin geen onderscheid gemaakt naar soort verzekering (overlijdensrisico of lijfrente) en soort spaarrekening (voor een van beide partners of voor kinderen).

Figuur 4.1 Private voorzieningen ter bescherming van nabestaanden

Zelfstandigen en nabestaandenpensioen

Omdat zelfstandigen niet verplicht zijn om deel te nemen aan een (collectieve) pensioenregeling, zijn zij meer dan anderen zelf verantwoordelijk om zich in te dekken tegen het risico van overlijden. Daarom is het niet verwonderlijk dat maar 5% van hen van geen van de genoemde voorzieningen gebruik maakt, alhoewel dit percentage voor alle samenwonenden met 10% ook niet hoog is. De meeste zelfstandigen hebben een eigen huis, meestal in combinatie met een verzekering of een spaarrekening. De aftrekbaarheid van de premies voor lijfrente-verzekeringen voor deze groep speelt daarin ongetwijfeld een rol. Dat zelfstandigen meer dan anderen invulling moeten geven aan de eigen verantwoordelijkheid als het gaat om voorzieningen voor nabestaanden, lijkt een redelijke verklaring voor het feit dat zij het minder vaak (63%) dan andere samenwonenden (74%) het oneens zijn met de stelling 'Nabestaandenpensioen is nergens voor nodig, iedereen moet zorgen voor zijn eigen inkomen'. Omdat zelfstandigen veel zaken zelf moeten regelen, is het voor hen

minder vanzelfsprekend dan voor anderen dat er iets voor hun naasten geregeld is als zij zouden overlijden.

Sparen als risicovoorziening

Ook samenwonenden die in loondienst werken, bezitten in meerderheid een eigen woning. Het verschil tussen hen en zelfstandigen zit met name in het aandeel dat spaart. Van de zelfstandigen heeft 46% een spaarrekening als bescherming tegen het overlijdensrisico. Onder werknemers komt dit aandeel op 39% uit. Wie niet werkt heeft in veel gevallen, 40% in totaal, geen eigen woning en relatief vaak helemaal geen private voorziening voor het risico van overlijden getroffen.

Groter dan bij het werkverband zijn de verschillen als het inkomensniveau de onderscheidende factor is. Ruim een vijfde van de samenwonenden uit de laagste inkomensklasse heeft geen enkele voorziening getroffen. Dit is tienmaal zoveel als onder degenen met een huishoudinkomen hoger dan

68.000 euro. Minder dan de helft van de samenwonenden uit de laagste inkomensklasse heeft een eigen woning. Het eigen woningbezit stijgt met de hoogte van het huishoudinkomen, net als het aantal verzekeringen dat is afgesloten en het aandeel samenwonenden met een spaarrekening als voorziening. De hoogste inkomens springen er verder uit bij de spaarrekening als voorziening voor nabestaanden.

Over de hele linie gezien, sluiten samenwonenden vaker een verzekering af als bescherming tegen het overlijdensrisico dan dat ze daarvoor geld op een spaarrekening zetten. Dit is in overeenstemming met hoe zij aankijken tegen de stelling dat sparen een betere optie is dan een verzekering afsluiten. Hiermee is een kwart het eens en is een op de drie het oneens. De rest staat hier neutraal tegenover.

Levensverzekering

Als mensen een levensverzekering hebben afgesloten, wat gebeurt daar dan mee als een van beide partners overlijdt? De overlijdensrisicoverzekeringen en lijfrenteverzekeringen keren in 80 tot 90% van de gevallen uit aan de partner van degene die de verzekering heeft afgesloten. In ongeveer de helft van de gevallen krijgt deze laatste ook een uitkering als de partner overlijdt. Een kwart van de begunstigten van een overlijdensrisicoverzekering zijn kinderen, voor lijfrenteverzekeringen komt dit uit op 15%.

De hypotheek

Op een eigen woning van mensen rust meestal nog een hypotheek. Maar 3% van de samenwonenden heeft de woning hypotheekvrij in volledig eigendom. Als er nog een hypotheek op het huis rust, dan wordt deze in bijna 20% van de gevallen volledig afgelost als een van beide partners komt te overlijden. Ongeveer even vaak komt het voor dat de hypotheek helemaal niet wordt afgelost, onafhankelijk van wie van de twee partners overlijdt. Meest voorkomend (40%) is dat de hypotheek gedeeltelijk wordt afgelost, zowel als de ene als wanneer de andere partner overlijdt. In de overblijvende situaties hangt het af van welke partner overlijdt voor de vraag of de hypotheek geheel, gedeeltelijk of niet wordt afgelost.

Het testament

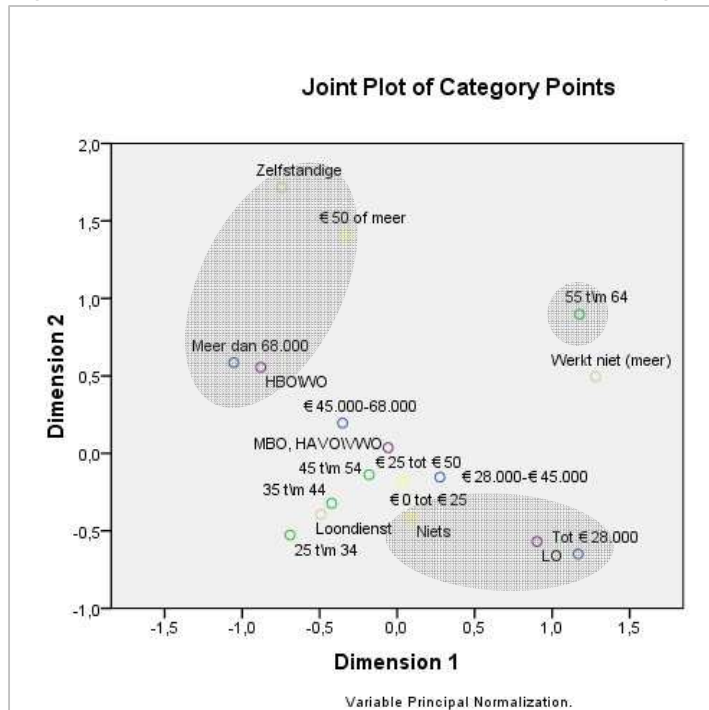
Ook met een testament kan iemand de (financiële) situatie van de nabestaanden na zijn of haar overlijden beschermen. Van alle samenwonenden heeft 44% een testament. Onder eigen huisbezitters komt dit aandeel hier met 54% ruimschoots

bovenuit. Naarmate mensen ouder worden laten ze eerder een testament opmaken. In de leeftijdsklasse van 25 tot 35 jaar heeft 26% een testament. Per leeftijdsklasse van tien jaar neemt dit percentage met ongeveer 10% toe, tot 56% onder 55- tot 65-jarigen. Een vergelijkbaar beeld geeft het onderscheid naar inkomensniveau, waar samenwonenden uit de hoogste inkomensgroepen bijna tweemaal zo vaak een testament hebben als samenwonenden uit de laagste inkomensgroep. Bij de uitsplitsing naar werkverband springen de zelfstandigen eruit: bijna 55% van hen heeft een testament, waar dit voor 43% van de overige samenwonenden geldt.

Wat mag het kosten?

Er zijn allerlei voorzieningen die mensen in de private sfeer kunnen treffen tegen het overlijdensrisico, maar hoeveel hebben ze hier voor over? Hierin kunnen verschillende groepen worden onderscheiden, zoals figuur 4.2 laat zien. De meest opvallende groepen zijn hierin weergegeven binnen de ellipsen.

Figuur 4.2 Hoeveel hebben mensen over voor een verzekering

Cronbach's Alpha=0,815

Met name zelfstandigen, hoger opgeleiden en mensen uit de hoogste inkomensklasse hebben het meeste geld over voor een verzekering om het inkomensniveau van de nabestaanden te beschermen. Dit is in overeenstemming met de mate waarin samenwonenden uit deze groepen gebruik maken van voorzieningen in de private sfeer, Lager opgeleiden en mensen uit de laagste inkomensklassen bepalen het gezicht van de groep die hiervoor niets tot weinig over heeft. Naarmate mensen ouder worden, raken ze meer verdeeld over wat een dergelijke verzekering waard is. Waar van alle samenwonenden 17% hier niets voor over heeft, geldt dit voor 32% van de 55-plussers. Daar staat tegenover dat 27% van de 55-plussers bereid is hier meer dan 50 euro per maand voor te betalen, terwijl dat voor gemiddeld 20% van alle samenwonenden geldt.

Momenten om stil te staan bij het overlijdensrisico

Op verschillende momenten in iemands leven kan het van belang zijn om stil te staan bij de vraag hoe de inkomenssituatie van het huishouden verandert als een van beide partners komt te overlijden. Niet alleen veranderingen in de privé-sfeer, zoals trouwen, kinderen krijgen of het verlies van iemand in de omgeving kunnen reden zijn om hier over na te denken, ook een verandering van baan of arbeidsongeschiktheid kunnen hier aanleiding toe zijn.

Voor een aantal van deze momenten is aan respondenten de vraag gesteld of zij toen hebben nagedacht over wat zij op het gebied van nabestaandenpensioen financieel zouden moeten regelen. Daarbij is niet de vraag gesteld of deze momenten zich hebben voorgedaan. In tabel 4.1 zijn daarom alleen die momenten opgenomen, waarvan uit de overige gegevens per respondent is af te leiden dat ze zich hebben voorgedaan. De percentages in deze tabel zijn ondergrenzen, omdat niet iedereen op het desbetreffende moment ook al samenwoonde, waardoor de noodzaak ontbrak om na te denken over nabestaandenpensioen.

Tabel 4.1 Momenten om stil te staan bij nabestaandenpensioen

Moment	Aandeel dat heeft nagedacht over nabestaandenpensioen
Kopen eigen huis	61%
Overlijden van iemand in de omgeving	42%
Trouwen/samenwonen	43%
Kinderen krijgen	50%
Van kracht worden Anw in 1996	16%
Als zelfstandige begonnen	47%

Een eigen huis

De aankoop van een huis is het meest voorkomende moment om stil te staan bij de financiële consequenties die het overlijden van een van beide partners zou hebben. Twee redenen waarom dit percentage relatief hoog is, zijn eerder in het rapport al genoemd. De eerste is zoals genoemd in paragraaf 4.2, dat hypotheekinstellingen een levensverzekering vaak verplicht stellen. Met andere woorden, de kopers worden dan min of meer verplicht om na te denken over het overlijdensrisico en de financiële gevolgen die daaraan verbonden zijn. De tweede komt in paragraaf 2.1 naar voren, waarin staat dat de woning die mensen hebben hun allergrootste financiële zorg is en dat vrijwel iedereen het prettig vindt om in het eigen huis te kunnen blijven wonen als de partner overleden is.

Kinderen

Kinderen krijgen en als zelfstandige gaan werken zijn voor veel mensen eveneens aanleiding om stil te staan bij de financiële gevolgen van overlijden, net als het overlijden van iemand in de omgeving of het besluit om te gaan trouwen of samenwonen. Echter, voor minstens evenveel mensen waren deze momenten geen reden om hierover na te denken.

De invoering van de Anw

Maar weinig samenwonenden werden door het van kracht worden van de Anw in 1996 aangespoord om na te denken over de financiële positie van hun nabestaanden als zij zouden komen te overlijden. Voor dit moment maakt het wel veel uit hoe oud iemand toen was. Samenwonenden uit de leeftijdsklasse van 25 tot 35 jaar, waren in 1996 13 tot 23 jaar oud. Als zij toen al samenwonend waren, dan waren ze nog zo jong dat nadenken over nabestaandenpensioenen minder voor de hand lag. Uit deze leeftijdsklasse heeft dan ook maar 3% aangegeven dit gedaan te hebben. Dit aandeel neemt toe met de leeftijd. Maar ook voor samenwonenden uit de leeftijdsklasse van 55 tot 65 jaar heeft niet meer dan 28% aangegeven op dat moment over dit onderwerp nagedacht te hebben.

Nieuwe baan

Ook is mensen gevraagd of zij, aansluitend op de momenten uit tabel 4.1, zich zouden verdiepen in de gevolgen voor hun nabestaandenpensioen als zij van baan zouden wisselen. Deze vraag is door ruim de helft, namelijk 51%, van de samenwonenden met 'ja' beantwoord. Maar 11% reageerde hier ontkennend op. Dat een groot deel noch 'ja' noch 'nee' antwoordde, wijst erop dat mensen pas op het moment dat een gebeurtenis zich voordoet nagaan wat zij belangrijk vinden om te regelen. Voor die tijd kunnen ze moeilijk aangeven of ze in een voorkomend geval bij een onderwerp stil zullen staan of niet.

Het overlijdensrisico en informatievoorziening

Voorzorg voor nabestaanden: een gedeelde verantwoordelijkheid

Met de Anw heeft de overheid de verantwoordelijkheid voor een verzekering tegen het risico van overlijden in belangrijk mate bij burgers zelf neergelegd. Alleen voor wie het echt nodig heeft stelt de overheid zich op dit punt garant. Wie dit zijn, is vastgelegd in de voorwaarden voor de Anw. Maar de verantwoordelijkheid van de overheid reikt verder. In paragraaf 3.4 is een aantal artikelen uit de Pensioenwet aangestipt waarmee de wetgever pensioenuitvoerders verplicht werknemers bepaalde keuzes te geven op het terrein van nabestaandenpensioen en tevens bescherming biedt van dat nabestaandenpensioen in bepaalde situaties. Naast de verantwoordelijkheid die de overheid daarmee op zich neemt, faciliteert zij zo ook de eigen verantwoordelijkheid van burgers. Maar ook pensioenuitvoerders delen in deze verantwoordelijkheid. Vanwege de kleine verplichtstelling zoals aangehaald in paragraaf 3.3, zijn werknemers verplicht verzekerd bij de pensioenuitvoerder die hun werkgever in de arm heeft genomen. Omdat werknemers hier geen keuze in hebben, rust een deel van de verantwoordelijkheid voor een goed nabestaandenpensioen voor deze werknemers bij de pensioenuitvoerders en de werkgevers waarmee zij, al dan niet via Cao's, afspraken maken over de inhoud van de regelingen.

In de private sfeer heeft de burger de meeste vrijheid om zich te verzekeren tegen het overlijdensrisico. Soms wordt hij daarin ondersteund door de overheid, die bepaalde regelingen fiscaal aantrekkelijk maakt. Waar de Anw bedoeld is voor wie het echt niet mogelijk is om zichzelf voldoende te beschermen tegen het overlijdensrisico, wordt dit fiscale voordeel vaak juist geboden aan degenen aan wie de eerste en tweede pijler onvoldoende mogelijkheden bieden. Dit zijn bijvoorbeeld de zelfstandige ondernemers die niet onder de kleine verplichtstelling vallen.

Gedeelde verantwoordelijkheden

Al met al zijn het verschillende partijen die gezamenlijk de verantwoordelijkheid dragen voor een goede verzekering tegen het overlijdensrisico. Degene die afhankelijk is van zo'n verzekering, draagt de verantwoordelijkheid om zich goed te laten informeren over wat er mogelijk is en daar een bewuste keuze uit te maken. De aanbieders van producten op dit terrein, dragen de verantwoordelijkheid voor de informatievoorziening hierover. Die moet zo transparant mogelijk zijn. De wetgever is daarnaast verantwoordelijk voor het opstellen van regels waardoor zoveel mogelijk mensen in staat worden gesteld om zich te verzekeren tegen het overlijdensrisico op een voor hen optimale manier.

Dit hoofdstuk gaat over hoe burgers zich laten informeren, wat zij vinden van de informatievoorziening en wie zij daarvoor verantwoordelijk achten.

Zoeken naar informatie en verantwoordelijkheid

Als samenwonenden op zoek gaan naar informatie over nabestaandenpensioenen kunnen zij daarvoor bij verschillende bronnen terecht. Voor een aantal hiervan staat in

tabel 5.1 welk deel van de samenwonenden al dan niet informatie zou zoeken bij deze bron.

Tabel 5.1 Waar zoeken samenwonenden naar informatie over nabestaandenpensioenen?

Bron	In ieder geval	Misschien	Nee	Totaal
Internet	57%	33%	10%	100%
Pensioenuitvoerder	57%	31%	12%	100%
Werkgever	33%	40%	27%	100%
Tussenpersoon	27%	43%	30%	100%
Overheid	25%	49%	26%	100%
Familie, vrienden, kennissen	20%	46%	35%	100%
Website Pensioenkijsker	19%	52%	29%	100%

De eerst aangewezen bron is internet. Deze bron kan tenslotte zonder veel moeite vanuit huis geraadpleegd kan worden en fungeert als wegwijzer naar andere informatiebronnen. Een daarvan zou de website van de Stichting Pensioenkijsker kunnen zijn. Deze staat onderaan als het gaat om welke bron in ieder geval geraadpleegd zal worden. Een samenwerkingsverband van een groot aantal organisaties heeft in 2004 de Stichting Pensioenkijsker¹⁷ opgericht die tot doel heeft het pensioenbewustzijn in Nederland te vergroten. De website van de stichting is sinds die tijd steeds verder gevuld met informatie over pensioenen en alles wat daarmee samenhangt. Onbekendheid met de site zou kunnen verklaren waarom veel samenwonenden voor deze bron het antwoord ‘misschien’ hebben gegeven. Dit is een voorbeeld van een bron die makkelijk wordt gevonden wanneer op internet naar informatie over nabestaandenpensioen wordt gezocht met gebruikmaking van algemene zoektermen.

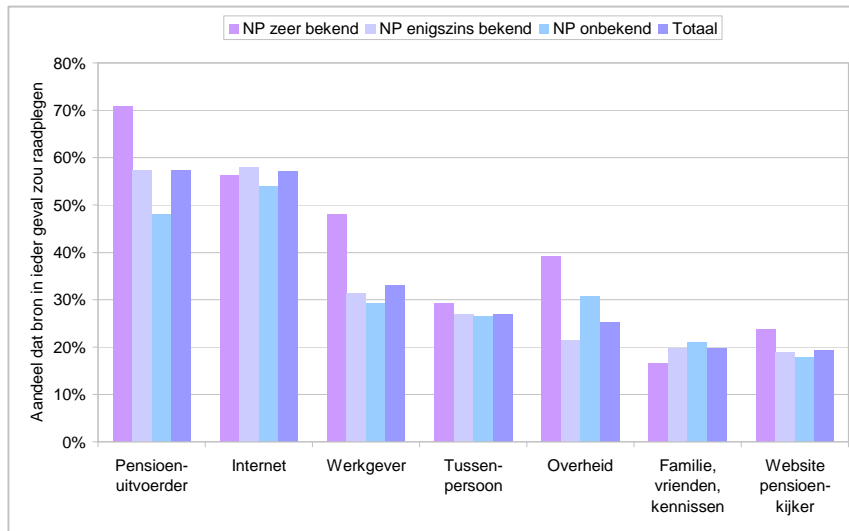
Rol familie en vrienden beperkt

Van de bestaande instanties, zijn pensioenuitvoerders het meest aangewezen als informatiebron. De overheid is voor niet meer dan een kwart van de samenwonenden een bron waar zij direct aan zouden denken als ze informatie over nabestaandenpensioen willen hebben. Voor eveneens een kwart blijft de overheid zelfs helemaal buiten beeld. Dit geldt ook voor de werkgever als bron. Opvallend is dat familie, vrienden en kennis relatief weinig als bron om ‘in ieder geval’ te raadplegen worden gezien. Dit is een laagdrempelige bron, maar kennelijk wenden mensen zich toch liever tot een officiële instantie of verwachten ze daar meer van.

Tabel 5.1 laat zien welk deel van het totaal aantal samenwonenden al dan niet een bepaalde bron zou raadplegen. Als onderscheid wordt gemaakt naar de kennis die mensen hebben van nabestaandenpensioen, dan zijn er duidelijke verschillen zichtbaar. Dit blijkt uit figuur 5.1, waarin is weergegeven welk deel van de samenwonenden, afhankelijk van hun kennis ter zake, een bepaalde informatiebron in ieder geval zou raadplegen.

¹⁷ <http://www.pensioenkijsker.nl/Docs/15%20maart%20den%20haag.doc>

Figuur 5.1 De mate waarin samenwonenden bronnen met informatie in ieder geval raadplegen

Internet als belangrijkste toegangsweg

Uit paragraaf 2.2 kwam naar voren dat vooral hoger opgeleiden van middelbare leeftijd uit de hoogste inkomensklassen zeer bekend zijn met nabestaandenpensioen. Deze groep richt zich voor de informatievoorziening vooral op pensioenuitvoerders en combineert dat met zoeken op internet. Daarna volgen werkgevers en de overheid. In sterkere mate dan voor andere groepen geldt voor deze groep dat het sociale netwerk van familie, vrienden en kennis het minst belangrijk is. Onbekendheid met nabestaandenpensioen maakt internet tot de belangrijkste informatiebron. Internet is hiermee een belangrijke toegangsweg tot meer gerichte informatie.

Omdat zelfstandigen op andere bronnen zijn aangewezen voor hun nabestaandenpensioen dan werknemers in loondienst, is het interessant om te weten of zij andere bronnen zouden raadplegen. Dit is het geval: de belangrijkste bron voor hen is internet, die 62% in ieder geval zou raadplegen. Daarna volgen de pensioenuitvoerder, tussenpersonen en de overheid, waar respectievelijk 48%, 35% en 31% informatie zou inwinnen.

Als samenwonenden pensioenuitvoerders als belangrijkste informatiebron zien, beschouwen zij deze dan ook als meest verantwoordelijk hiervoor? Het antwoord hierop is 'ja', zoals te zien in tabel 5.2.

Tabel 5.2 Wie is verantwoordelijk voor de informatievoorziening over de financiële gevolgen van overlijden?

Wie	In sterke mate	Neutraal	In beperkte mate	Niet	Totaal
Pensioenuitvoerder	80%	5%	14%	2%	100%
Persoon zelf	76%	5%	16%	3%	100%
Partner	70%	5%	21%	4%	100%
Overheid	57%	5%	33%	4%	100%
Werkgever	52%	5%	35%	7%	100%
Tussenpersoon	40%	6%	39%	15%	100%

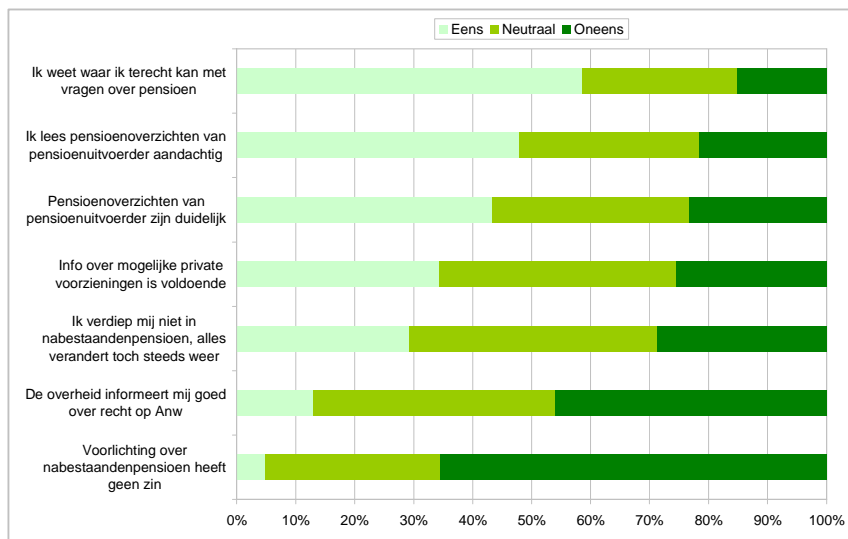
Na de pensioenuitvoerders is de overheid niet de eerstvolgende waar de verantwoordelijkheid voor de informatievoorziening wordt neergelegd. Op de tweede plaats zien samenwonenden het namelijk als hun eigen verantwoordelijkheid om zich te laten informeren. Daarna wijzen ze hun partner aan en pas daarna de overheid. Met andere woorden, samenwonenden beschouwen pensioenuitvoerders als de belangrijkste partij om de benodigde informatie aan te bieden. Vervolgens zien ze het als een taak voor henzelf en hun partner om die informatie tot zich te nemen. Tussenpersonen worden het minst als verantwoordelijke gezien.

Een uitsplitsing naar diverse groepen zoals voor de informatiebronnen zoals in figuur 5.1, levert voor het onderwerp verantwoordelijkheid geen verrassende verschillen op.

Wat vinden samenwonenden van de informatievoorziening?

Door een aantal stellingen is getoetst hoe tevreden samenwonenden zijn over de informatievoorziening rondom nabestaandenpensioenen. Het resultaat hiervan is afgebeeld in figuur 5.2.

Figuur 5.2 Belangstelling voor en kwaliteit van informatie over (nabestaanden)pensioenen

De stelling over de vraag of mensen weten waar ze terecht kunnen met vragen over pensioenen krijgt de meeste instemming. Los van hun oordeel over de

informatievoorziening en de mate waarin zij zich in hun pensioensituatie willen verdiepen, denkt het merendeel dus dat ze als het erop aankomt weten wie ze hiervoor moeten benaderen. Gemiddeld is 15% het oneens met deze stelling, maar per leeftijdsklasse zijn er grote verschillen. Van de samenwonenden uit de leeftijdsklasse van 25 tot 35 jaar heeft 21% aangegeven niet te weten waar ze met vragen terecht kunnen. Met het klimmen der jaren raken mensen hiervan beter op de hoogte: van de 55- tot 65-jarigen is nog maar 8% het oneens met de stelling. Andere persoonskenmerken zoals geslacht of opleidingsniveau laten weinig verschil zien in het aandeel samenwonenden dat niet weet waar ze met vragen terecht kunnen.

Bijna de helft van de samenwonenden leest de pensioenoverzichten van hun pensioenuitvoerder aandachtig door. Dit aandeel is hoger dan het deel dat deze overzichten duidelijk vindt, waar 43% het mee eens is. Twee vijfde van degenen die de pensioenoverzichten niet aandachtig doorlezen, vindt deze ook niet duidelijk. Deze mening delen zij met een op de vijf samenwonenden die de overzichten wel aandachtig doorlezen. Kennelijk is de wil er wel om de toegezonden informatie te lezen, maar zou deze duidelijker kunnen.

Maar een derde van alle samenwonenden vindt dat zij voldoende informatie krijgen over wat zij privé kunnen regelen voor hun nabestaanden. Dit aandeel is onder zelfstandigen, die in belangrijke mate zijn aangewezen op private voorzieningen, met 28% beduidend lager. De verklaring voor het verschil is dat de private voorzieningen voor zelfstandigen min of meer een noodzaak zijn en voor anderen vaak een aanvulling op hun verplichte verzekering in de tweede pijler.

Betere informatie Anw; taak van overheid

De 13% samenwonenden die vindt dat de overheid hen goed informeert over hun mogelijke recht op een Anw-uitkering staan lijnrecht tegenover de 46% die het daar niet mee eens is. Van de zelfstandigen vindt maar 8% dat de overheid hen goed informeert. Voor regelmatige informatievoorziening door de overheid over de Anw bestaat geen verplichting. Tevens lijkt de noodzaak hiervoor minder groot omdat de voorwaarden voor het recht op Anw en de hoogte van de uitkering in de loop der jaren niet of nauwelijks zijn gewijzigd. Echter, dat veel samenwonenden hebben aangegeven niet of nauwelijks bekend te zijn met de Anw en vinden dat de overheid hen hierover niet goed informeert is een teken dat dit beter onder de aandacht moet worden gebracht. Om mensen niet te overstelpen met verschillende overzichten, verdient het aanbeveling dat overheid en pensioenuitvoerders voor de voorlichting de handen ineenslaan door bijvoorbeeld op het jaarlijks pensioenoverzicht naast de bestaande informatie ook standaard de voorwaarden voor het recht op Anw te vermelden en uitkeringshoogte daarvan.

Of het zinvol is om je te verdiepen in nabestaandenpensioen als alles toch steeds weer verandert, zijn de meningen sterk verdeeld: 29% van de samenwonenden vindt dit niet zinvol. Een even groot deel is het hiermee oneens. Dit laatste geldt in sterkere mate voor hoger opgeleiden, mensen uit de hoogste inkomensklassen en 55-plussers. Deze domineren ook de samenstelling van de groep die zeer bekend zegt te zijn met nabestaandenpensioen (zie paragraaf 2.2). Het zijn met name lager opgeleiden, jongeren en mensen uit de laagste inkomensklasse die er niet van overtuigd zijn dat het nut heeft dat ze zich verdiepen in nabestaandenpensioen.

Conclusie

Op grond van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat veel samenwonenden vinden dat de informatievoorziening rondom (nabestaanden)pensioenen beter kan. Ondanks dat, willen ze zich wel in het onderwerp verdiepen. Niet meer dan van 5% heeft aangegeven dat voorlichting hierover geen zin heeft. Een tweederde meerderheid ziet hierin juist wel een meerwaarde.

Een laatste stelling tot slot van de vragenlijst was of mensen zich na het beantwoorden van alle vragen nog eens goed zouden verdiepen in hoe hun financiële situatie en die van hun partner geregeld is voor het geval een van beiden zou komen te overlijden. Maar een kwart gaf aan dit niet te zullen doen. Voor ruim 40% vormde de vragenlijst aanleiding om dit wel te overwegen. Dit aandeel blijkt vooral afhankelijk te zijn van hoe goed mensen bekend zijn met nabestaandenpensioen en minder van andere kenmerken. Iets meer dan de helft van degenen die onbekend zijn met nabestaandenpensioen gaf aan zich nog eens op het onderwerp te bezinnen, terwijl maar 15% van deze groep aangaf dit niet te zullen doen. Van wie zeer bekend is met nabestaandenpensioen, gaf nog een kwart aan alles nog eens na te willen lopen. Kennelijk zet een directe confrontatie met het onderwerp mensen aan om na te denken over wat het betekent voor hun eigen situatie.

Samenvatting

Dit hoofdstuk vat de voorgaande hoofdstukken samen en schetst een beeld van hoe samenwonenden aan kijken tegen de manier waarop het nabestaandenpensioen in Nederland is geregeld, wat dat betekent voor hun eigen situatie en welke mogelijkheden zij benutten om nadelige financiële gevolgen voor de nabestaanden door overlijden van een van hen beiden te beperken.

Pensioenbewustzijn en verwachtingen

De meeste mensen weten wel iets van nabestaandenpensioen af, maar zijn er niet zeer bekend mee. Het is geen onderwerp waar mensen onderling met elkaar over spreken, alhoewel dit wel afhangt van hoeveel ze er vanaf weten. Hoger opgeleiden, mensen van middelbare leeftijd en mensen uit de hoogste inkomensklassen zijn het sterkst vertegenwoordigd als het gaat om goede kennis van het nabestaandenpensioen.

De overheid blijft enigszins buiten beeld als het gaat om nabestaandenpensioenen. Het merendeel van de samenwonenden weet niet wat ze van de overheid op dit vlak kunnen verwachten. Dit is niet verwonderlijk als in aanmerking wordt genomen dat maar 13% van hen vindt dat de overheid hen goed voorlicht over hun recht op Anw. De overheid is daarmee in de ogen van velen weinig transparant en onduidelijk als het om nabestaandenpensioen gaat.

Een minderheid van nog geen 15% weet niet of zij recht hebben op nabestaandenpensioen, ofwel partnerpensioen, uit de tweede arbeidsgerelateerde pijler. Dit geldt sterker voor jongeren dan voor ouderen. Het besef dat er recht op partnerpensioen bestaat, is geen garantie dat ook bekend is hoe hoog de uitkering zal zijn. Bijna de helft weet dit niet. Net als bij de Anw, lijkt ook hier gebrek aan transparantie en duidelijkheid aan ten grondslag te liggen: minder dan de helft van de samenwonenden vindt de pensioenoverzichten die zij van hun pensioenuitvoerder ontvangen duidelijk.

Het beste weten samenwonenden wat ze aan uitkeringen uit privé afgesloten regelingen kunnen verwachten. Dit hebben ze op eigen initiatief geregeld, waardoor hun betrokkenheid bij deze producten groter is dan bij het nabestaandenpensioen uit eerste en tweede pijler.

Arbeidsparticipatie en het overlijdensrisico

Zorg en arbeidsparticipatie laten een duidelijk spanningsveld zien als het gaat over het overlijdensrisico. Wie voltijds werkt, wordt minder snel financieel geraakt als de partner overlijdt dan iemand die in deeltijd werkt. Maar iemand met kinderen, heeft nadat een partner is overleden wel meer behoefte aan tijd om voor die kinderen te zorgen. Door minder te gaan werken ontstaat echter een zwakkere financiële positie. Veel mensen die in deeltijd werken, zien dat als reden om te verwachten dat zij meer moeten gaan werken als ze er alleen voor komen te staan. Nabestaanden met kinderen komen daarmee in de spagaat van tijd vrij te maken om te voorzien in de noodzakelijk zorg voor hun kinderen of daarvoor hulp te regelen en tegelijkertijd financieel het hoofd boven water te houden.

Er bestaat grote eensgezindheid dat nabestaanden die in staat zijn om te werken dat ook moeten doen, zelfs als zij nooit eerder gewerkt hebben. De taak van de overheid hierin is om hen te ondersteunen bij de integratie of re-integratie op de arbeidsmarkt. Ook minderjarige kinderen vormen geen excuus om niet te hoeven werken. Tegelijkertijd vinden samenwonenden dat de overheid nabestaanden financieel moet ondersteunen, met name als deze minderjarige kinderen hebben. Gezien het hiervoor genoemde spanningsveld tussen zorgen en werken is het de vraag of de halfwezenuitkering toereikend is. Een nabestaande die (meer) gaat werken, krijgt mogelijk met extra kosten voor kinderopvang te maken. De halfwezenuitkering waarop recht bestaat is primair bedoeld als tegemoetkoming in de al bestaande kosten voor kinderen, waaraan de overleden partner geen bijdrage meer kan leveren. En niet voor de extra kosten voor kinderopvang. Bovendien bestaat per huishouding slechts recht op één halfwezenuitkering, onafhankelijk van het aantal kinderen dat halfwees is geworden, terwijl de extra kosten wel toenemen naarmate er meer kinderen zijn. Dit kan een rol spelen in de afweging die een nabestaande met kinderen maakt tussen zorgen en werken.

De Anw voorziet niet in een financiële tegemoetkoming om een rouwperiode te overbruggen. Veel andere landen hebben wel een kortdurende of eenmalige uitkering die nabestaanden in staat stelt om zich aan te passen aan de nieuwe situatie. Hoewel dit een bewuste keus van het kabinet is geweest bij de vormgeving van de Anw, is een heroverweging hiervan gezien de brede steun voor een periode van rouw aan te bevelen.

Draagvlak Anw

Het recht op een nabestaandenuitkering vanuit de Anw is beperkt tot arbeidsongeschikten, nabestaanden met kinderen tot 18 jaar en nabestaanden die voor 1950 geboren zijn. Bovendien is de hoogte van de uitkering afhankelijk van het inkomen. De achterliggende gedachte is dat iedereen door een betaalde baan in een eigen inkomen kan voorzien en alleen wie in behoeftige omstandigheden verkeert daardoor recht zou moeten hebben op Anw. Dit past binnen een socialezekerheidsbeleid dat gericht is op volumebeperking en activering. De inkomensafhankelijkheid en vrijwel alle overige voorwaarden hebben de steun van een meerderheid van de samenwonenden. Alleen de leeftijdsafhankelijkheid die door het geboortjaar 1950 bestaat, kan niet rekenen op brede steun. Daar staat tegenover dat een minderheid vindt dat de overheid nabestaanden altijd financieel moet ondersteunen. Met andere woorden, de omstandigheden moeten hiervoor zodanig zijn dat een nabestaande niet zelf in staat is om voor voldoende inkomen te zorgen.

Draagvlak nabestaandenpensioen in de tweede pijler

Het nabestaandenpensioen uit de tweede arbeidsgerelateerde pijler kan rekenen op een breed draagvlak wat betreft de mogelijkheid om de verzekering hiervoor vrijwillig voort te zetten als de verplichte deelname eindigt. Ook met de verplichting voor pensioenuitvoerders om de verzekering voor nabestaandenpensioen tijdens werkloosheid voort te zetten, zijn de meeste samenwonenden het eens. Weinig begrip hebben zij voor de bestaande praktijk waarin het nabestaandenpensioen vaak op risicobasis is verzekerd. Nabestaanden van mensen die niet meer verzekerd waren toen zij overleden, kunnen daardoor nergens aanspraak op maken. Een meerderheid vindt dat nabestaandenpensioen aan nabestaanden van ex-deelnemers naar rato van het aantal verzekerde jaren zou moeten worden uitgekeerd.

Hoewel er op veel punten draagvlak lijkt te bestaan voor hoe het nabestaandenpensioen in Nederland geregeld is, kunnen de meeste samenwonenden geen uitspraak doen of ze dit goed of slecht vinden. Van degenen die dat wel doen, vindt de helft dat het goed en de andere helft dat het slecht geregeld is. Het lage pensioenbewustzijn draagt er in belangrijke mate toe bij dat mensen zich neutraal opstellen over wat ze hiervan vinden.

Verantwoordelijkheid en keuzevrijheid

De Anw is geïntroduceerd vanuit de gedachte dat mensen niet alleen zelf de verantwoordelijkheid hebben om zich te verzekeren tegen het risico van overlijden, maar ook dat zij de vrijheid moeten hebben om te beslissen of zij dit willen. Een beperking in vrijheid hierin voor werknemers is de kleine verplichtstelling, waardoor meer dan 90% van hen verplicht verzekerd is bij een pensioenuitvoerder. Tegelijkertijd biedt deze verplichtstelling bescherming. Bovendien bestaan er verschillende mogelijkheden om ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen onderling uit te ruilen, wat invulling geeft aan de beslissingsvrijheid en eigen verantwoordelijkheid.

Hoewel een geringe meerderheid het eens is met de keuzes die de Pensioenwet biedt, heeft een substantieel deel van de samenwonenden hierover geen uitgesproken mening. Dit sluit aan bij de eerdere conclusie dat mensen over het algemeen maar weinig inzicht hebben in het partnerpensioen waarvoor zij verzekerd zijn. Dit beperkte inzicht maakt het moeilijk om bewuste keuzes te maken.

Hoewel Nederlanders in meerderheid achter een verplichtstelling staan, met weinig keuzevrijheid en zoveel mogelijk zekerheid, bestaat er een kleine groep die wel zelf wil kunnen kiezen om de pensioenvoorziening meer aan te laten sluiten bij de eigen voorkeuren en niet tegen zichzelf in bescherming hoeft te worden genomen. Volgens het onderhavige onderzoek zijn dit vooral hoger opgeleiden en mensen die goed op de hoogte zijn van nabestaandenpensioenen.

Gebruik van private voorzieningen

De meest in het oog springende groep die buiten de kleine verplichtstelling valt, vormen de zelfstandigen. Meer dan anderen dragen zij de verantwoordelijkheid om zelf voor een verzekering tegen het overlijdensrisico te zorgen. Hoewel de meeste van hen een voorziening in de private sfeer hebben om het overlijdensrisico te dekken, is dit niet noemenswaardig vaker dan bij andere samenwonenden. Of mensen zelf een voorziening treffen hangt veel eerder af van hun huishoudinkomen: een op de vijf samenwonenden uit de laagste inkomensklasse heeft helemaal niets geregeld. Dit is tienmaal zoveel als onder degenen uit de hoogste inkomensklasse. Over de hele linie bezien, bestaat er een voorkeur voor een verzekering boven een spaarrekening als bescherming tegen het overlijdensrisico.

In overeenstemming met de mate waarin samenwonenden gebruik maken van voorzieningen in de private sfeer, typeren met name zelfstandigen en daarnaast hoger opgeleiden en de hoogste inkomensklasse de groep die het meeste geld over heeft voor een verzekering om het inkomensniveau van nabestaanden te beschermen. Lager opgeleiden en mensen uit de laagste inkomensklassen bepalen het gezicht van de groep die hiervoor niets tot weinig over heeft.

Informatievoorziening en prikkels

Pensioenuitvoerders zijn de meest aangewezen bron als het gaat om de informatievoorziening rondom nabestaandenpensioenen. Dit gaat hand in hand met internet, dat een goede wegwijzer is naar de werkelijke informatiebronnen. Pas na de werkgever en tussenpersonen zien samenwonenden de overheid als een bron om in ieder geval informatie bij in te winnen. Dit laatste is niet zo vreemd als bedacht wordt dat pensioenuitvoerders een jaarlijkse informatieplicht naar hun deelnemers hebben, terwijl die er voor de Anw niet is. Het verdient aanbeveling dat overheid en pensioenuitvoerders voor de voorlichting de handen ineenslaan door bijvoorbeeld op het jaarlijks pensioenoverzicht naast de bestaande informatie ook standaard de voorwaarden voor het recht op Anw te vermelden en de uitkeringshoogte daarvan.

Waar samenwonenden pensioenuitvoerders als belangrijkste informatiebron zien, wijzen zij deze ook als meest verantwoordelijke hiervoor aan. De verantwoordelijkheid leggen ze daarna bij zichzelf en hun partner neer en pas daarna en in veel beperktere mate bij de overheid en werkgevers. Tegelijkertijd vinden ze dat de informatievoorziening rondom (nabestaanden)pensioenen beter kan. Ondanks dat willen ze zich wel in het onderwerp verdiepen. Niet meer dan van 5% heeft dan ook aangegeven dat voorlichting hierover geen zin heeft. Een tweederde meerderheid ziet hierin wel een meerwaarde.

Logische informatiemomenten benutten

Om mensen te informeren zou meer dan nu het geval is, gebruik gemaakt kunnen worden van de momenten waarop het logisch is om stil te staan bij de financiële gevolgen van overlijden. Dat is bijvoorbeeld het geval bij het kopen van een huis, trouwen, kinderen krijgen of verandering van baan. Daarbij is het van belang om de informatie actief onder de aandacht te brengen. Veel mensen blijken zelf niet te weten waar ze aan moeten denken en wat ze moeten regelen als een bepaalde gebeurtenis zich voordoet. Wie een huis koopt, wordt door de hypotheekinstelling vaak min of meer gedwongen om na te denken over het overlijdensrisico. Voor relatief veel huizenbezitters, drie van de vijf, was het aankoopmoment dan ook een prikkel om hier bij stil te staan. Trouwen of samenwonen was voor minder dan de helft van de mensen een prikkel hiervoor. Op dat moment wordt nabestaandenpensioen minder nadruk onder de aandacht gebracht dan wanneer iemand een huis koopt.

Dat een directe benadering effect heeft, blijkt ook uit het feit dat een groot deel van de respondenten aangaf zich naar aanleiding van hun deelname aan het onderzoek naar nabestaandenpensioen zich nog eens zullen verdiepen in het onderwerp om hun eigen situatie in beeld te brengen.

Literatuur

Berdowski, Z., Stroeker, N.E. en C. van der Werf, *Evaluatie artikel 2b Pensioen- en spaarfondsenwet, Uitruilmogelijkheden van het nabestaandenpensioen*, Eindrapport, projectnummer B3331, Research voor Beleid, Zoetermeer, maart 2008

Caminada C.L.J. en K.P. Goudswaard, *Verdeelde zekerheid, De verdeling van baten en lasten van sociale zekerheid en pensioenen*, SDU, 2003

Dietvorst, G.J.B. (ed), J. Dilling (ed), L.G.M. Stevens (ed), *Pensioengids 2008, Vraagbaak voor pensioenen*, Kluwer, Deventer, 2008

Els van, P.J.A., M.C.J. van Rooij en M.E.J. Schuit, *Nut en noodzaak van verplicht pensioensparen*, in: S.G. van der Lecq en O.W. Steenbeek (red.), *Kosten en baten van collectieve pensioensystemen*, Kluwer, 2006, p. 191-220)

Everdingen, van, *Naar een nabestaande die werkt*, Sociale Verzekeringsbank, Amstelveen, oktober 2008

Goudswaard, K.P. en C.L.J. Caminada, *Hoe ingrijpend was de invoering van de Anw?*, in: Sociaal Maandblad Arbeid, mei 2003, p. 219-223

IWI, *Nabestaanden in beeld bij gemeenten*, december 2006

Jonge, J.J. de, *De inkomenspositie van achterblijvers*, Sociale Verzekeringsbank, Amstelveen, oktober 2008

Mast, Jose, *Laat nabestaande goed achter*, Plus Magazine, 27 mei 2008, <http://www.plusonline.nl/geldenrecht/artikelen/artikel/662/laat-nabestaande-goed-achter>

SER, *Op weg naar pensioenbewust zijn, de bevindingen van het debat Pensioenbewustzijn*, Den Haag, januari 2008

Sneiders, E. en M. Gordijn, *Overlijdensrisicoverzekering, Glasscherven voorkomen door helder te blijven*, MillwardBrown, augustus 2006

Bijlage Vragenlijst samenwonenden

Intro

Het overlijden van een naaste is een veelal ingrijpende gebeurtenis voor de nabestaanden. Niet alleen op het sociaal-emotionele vlak zijn de gevolgen van het verlies voelbaar, ook de inkomenspositie van de achterblijvers wordt erdoor geraakt. Inkomensverlies door overlijden van een naaste kan op verschillende manieren gecompenseerd worden. Het nabestaandenpensioen van staatswege is geregeld in de zogenaamde Algemene Nabestaandenwet, kortweg Anw. Als de overledene via zijn of haar werk pensioen opbouwde bij een pensioenuitvoerder, dan kan het zijn dat deze pensioenuitvoerder nabestaandenpensioen uitkeert. Buiten deze twee soorten nabestaandenpensioen kan het zijn dat mensen zelf iets geregeld hebben voor hun nabestaanden voor het geval dat zij overlijden. Dan gaat het bijvoorbeeld om een lijfrenteverzekering of koopsompolis, een hypotheek die afgelost wordt of een uitkering vanuit een overlijdensrisicoverzekering.

Als uitvoerder van de Anw is de Sociale Verzekeringsbank (SVB) geïnteresseerd in hoe mensen aankijken tegen nabestaandenpensioenen en hoe zij rekening houden met de financiële gevolgen van een eventueel overlijden van henzelf of hun partner. Door deze vragenlijst hoopt de SVB hier inzicht in te krijgen. De vragenlijst is opgezet in overleg met het Competence Centre for Pension Research van de Universiteit van Tilburg.

De vragenlijst is verdeeld in een aantal blokken. Aan het eind van elk blok wordt u ruimte geboden voor opmerkingen naar aanleiding van de voorgaande vragen.

VRAAG 1. Screening

Klopt het dat u op dit moment samenwoont met uw partner? (dit kan zowel gehuwd, een geregistreerd partnerschap, als samenwonend zijn)

- 1 Ja
2 Nee

↳ *EINDE INTERVIEW*

VRAAG 2. (extra achtergrond vraag)

In welke mate bent u bekend met het nabestaandenpensioen?

- 1 Zeer bekend mee
2 Enigszins bekend mee
3 Onbekend mee
4 Weet niet / geen antwoord

Intro blok 1

De nu volgende vragen gaan over de kennis die u heeft van de (financiële) gevolgen van het overlijden van uzelf of uw partner en over hoe u hier tegenaan kijkt.

VRAAG 3.

Hebt u het er met uw partner wel eens over gehad wat de financiële gevolgen zijn als ...

- Uzelf overlijdt
 - Uw partner overlijdt
- 1 Ja
2 Nee
3 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 4.**RANDOM**

Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen eens bent?

Ik weet hoeveel geld ...

- mijn partner van de overheid krijgt als ik overlijdt.
- ik van de overheid krijg als mijn partner overlijdt.
- mijn partner van mijn pensioenuitvoerder krijgt als ik overlijdt.
- ik van de pensioenuitvoerder van mijn partner krijg als deze overlijdt.
- mijn partner van de verzekering krijgt als ik overlijdt.
- ik van de verzekering krijg als mijn partner overlijdt.

- 1 Helemaal mee eens
2 Mee eens
3 Neutraal
4 Mee oneens
5 Helemaal mee oneens
6 Niet van toepassing
7 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 5.**RANDOM**

Hieronder volgt een aantal stellingen over de situatie die ontstaat als uw partner zou komen te overlijden.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze stellingen eens bent?

Als mijn partner zou overlijden dan, ...

- kan ik niet in het huis blijven wonen waar ik nu woon
- moet ik meer betaald werk doen
- kunnen mijn kinderen niet meer mee doen aan sommige sociale activiteiten
- verandert er weinig aan mijn inkomenssituatie
- kan ik niet meer op vakantie
- ga ik minder werken of stop ik met werken
- heb ik meer tijd nodig om voor mijn kinderen te kunnen zorgen

- 1 Helemaal mee eens
2 Mee eens
3 Neutraal
4 Mee oneens
5 Helemaal mee oneens
6 Niet van toepassing

- 7 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 6.

Kent u iemand in uw omgeving die nog geen 65 was toen zijn\haar partner overleed?
(Als u meerdere mensen kent, wilt u de vraag dan beantwoorden voor degene waarvan de partner het kortst geleden is overleden?)

- 1 Ja, een man die zijn partner verloor
2 Ja, een vrouw die haar partner verloor
3 Nee
4 Weet niet / geen antwoord

Indien iemand in de omgeving kent waarvan de partner is overleden

INTRO

De volgende vragen gaan over de gevolgen die dit voor deze persoon had.

Indien iemand in de omgeving kent waarvan de partner is overleden

VRAAG 7.

Wilt u aangeven of de volgende situatie op deze persoon van toepassing was, na het overlijden van zijn\haar partner?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- 1 Deze persoon kon niet in zijn\haar huis blijven wonen
2 Deze persoon kwam financieel in de problemen
3 Deze persoon is minder gaan werken
4 Deze persoon is meer gaan werken
5 Nog anders, namelijk ...
6 Geen van deze
7 Weet niet / geen antwoord

Indien iemand in de omgeving kent waarvan de partner is overleden

VRAAG 8.

Hebt u naar aanleiding van het overlijden van de partner van iemand uit uw omgeving voor uzelf een van de volgende acties ondernomen?

- 1 Ik ben nagegaan wat ik zelf geregeld heb op het gebied van voorzieningen voor nabestaanden zoals nabestaandenpensioen
2 Ik heb informatie gezocht over nabestaandenpensioen voor als mijn partner zou komen te overlijden
3 Ik heb maatregelen getroffen om zaken beter te regelen voor mijn eigen nabestaanden als ik zou komen te overlijden
4 Nog anders, namelijk ...
5 Geen van deze
6 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 9.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen eens bent?

- Ik heb me de afgelopen twee jaar nooit afgevraagd waar mijn nabestaanden van rond moeten komen als ik zou overlijden.
- De inkomenspositie van nabestaanden in Nederland is goed geregeld.
- Ik vind het belangrijk om te weten wat mijn nabestaanden krijgen als ik zou overlijden.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Neutraal
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 10.

Hiermee bent u aan het einde van het eerste vraagblok gekomen. Hebt u naar aanleiding van deze vragen nog opmerkingen?

- 1 Ja, namelijk ...
- 2 Nee

Intro blok 2

De nu volgende vragen gaan over nabestaandenpensioenen van zowel de overheid als van pensioenuitvoerders.

VRAAG 11.

RANDOM

De volgende stellingen gaan over de financiële ondersteuning van nabestaanden door de overheid.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze stellingen eens bent?

- Het recht op Anw mag niet afhankelijk zijn van de leeftijd van de nabestaande op het moment dat de partner overlijdt.
- De overheid moet een nabestaande altijd financieel ondersteunen.
- De overheid moet een nabestaande met minderjarige kinderen financieel ondersteunen.
- Een nabestaande moet zelf voor voldoende inkomen zorgen.
- Het is redelijk dat de hoogte van de Anw-uitkering afhangt van het overige inkomen van de nabestaande.
- Als je gescheiden bent, moet je recht hebben op een Anw-uitkering als je financieel afhankelijk was van je overleden ex-partner.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Neutraal
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 12.

De volgende stellingen gaan over nabestaanden en werken.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze stellingen eens bent?

- Een nabestaande heeft recht op een rouwperiode waarin hij/zij niet hoeft te werken.
- De overheid moet een nabestaande die geen werk heeft helpen om een baan te vinden.
- Een nabestaande die niet in staat is om voor een eigen inkomen te zorgen moet recht hebben op Anw.
- Vrouwen die nooit gewerkt hebben, hoeven niet te werken als hun partner overleden is.
- Mannen die nooit gewerkt hebben, hoeven niet te werken als hun partner overleden is.
- Een nabestaande met minderjarige kinderen, hoeft niet te werken.
- Een nabestaande met kinderen die ouder dan 12 jaar zijn, zou moeten werken.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Neutraal
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 13.

Als u overlijdt, heeft uw partner dan recht op nabestaandenpensioen van de pensioenuitvoerder waarbij u vanuit uw huidige baan pensioen opbouwt?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Niet van toepassing, want ik heb geen betaalde baan
- 4 Weet niet / geen antwoord

Indien geen recht heeft op nabestaandenpensioen

VRAAG 14.

Waarom heeft uw partner geen recht op nabestaandenpensioen als u overlijdt?

- 1 Mijn inkomen is te laag
- 2 Ik werk als zelfstandige
- 3 Ik heb mijn nabestaandenpensioen ingeruild voor een hoger ouderdompensioen
- 4 Andere reden, namelijk ...
- 5 Weet niet / geen antwoord

Indien werkzaam

VRAAG 15.

Hieronder volgt een lijst met ongeveer 70 aanbieders van pensioenen.

Bij welke pensioenfondsen bouwt u via uw huidige baan pensioen op?

1. ABP
2. Apotheken
3. Architectenbureaus
4. Bakkersbedrijf
5. Baksteenindustrie
6. Banden en wielenbranche
7. Agrarische industrie en
Voedselvoorzieningshandel
8. Beroepsgoederenvervoer over
de weg
9. Beroepsvervoer over de Weg
10. Betonmortelindustrie
11. Betonproduktenindustrie
12. Bitumineuze
Dakbedekkingsbedrijf
13. Bouwnijverheid
14. Confectie industrie
15. Dans
16. Detailhandel
17. Drankindustrie
18. Federatief Pensioenfonds
19. Film en Bioscoopbedrijf
20. Glasbewerkings en
Glazeniersbedrijf
21. Grafische Bedrijven
22. Groenten en Fruitverwerkende
industrie
23. Groothandel van
Levensmiddelen
24. Groothandel Vlakglas, Verf,
25. Handel in Bouwmaterialen
26. Herwinning Grondstoffen
27. Horeca & Catering
28. Houthandel
29. Houtverwerkende Industrie
30. ICK
31. Kalkzandsteenindustrie
32. Kappersbedrijf
33. Kartonnage en Flexibele
verpakkingsbedrijf
34. Koopvaardij
35. Landbouw
36. Levensmiddelenbedrijf
37. Medewerkers in het Notariaat
38. Media (PNO)
39. Melk en
Zuiveldetailhandelsbedrijf
40. Metaal en Techniek,
41. Metaalelektro (PME)
42. Meubelindustrie. en
Meubileringsbedrijven
43. Mijnbedrijf
44. Mortel en
Morteltransportondernemingen
45. Natuursteenbedrijf
46. Nederlandse Theater
47. Nutsbedrijven
48. Openbaar Vervoer
49. Openbare Bibliotheken
50. Optiekbedrijven
51. Particuliere Beveiliging
52. Personenvervoer over de weg
53. PGGM
54. Reisbranche
55. Rijn en Binnenvaart
56. Rubber en
Kunststoffenindustrie
57. Schilders, Afwerkings en
Glaszetbedrijf
58. Schoen, Leder en
Lederwarenindustrie
59. AEGON
60. AMEV
61. Centraal Beheer Achmea
62. Delta Lloyd
63. Interpolis
64. Nationale Nederlanden
65. Zwitserleven
66. Anders, namelijk ...
67. Weet niet / geen antwoord

VRAAG 16.

Als uw partner overlijdt, heeft u dan recht op nabestaandenpensioen van de pensioenuitvoerder waarbij uw partner vanuit zijn/haar huidige baan pensioen opbouwt?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Niet van toepassing, want partner heeft geen betaalde baan
- 4 Weet niet/ geen antwoord

Indien partner werkzaam

VRAAG 17.

Wat is de reden dat u geen recht hebt op nabestaandenpensioen als uw partner overlijdt?

- 1 Het inkomen van mijn partner is te laag
- 2 Mijn partner werkt als zelfstandige
- 3 Mijn partner heeft zijn/haar nabestaandenpensioen ingeruild voor een hoger ouderdomspensioen
- 4 Andere reden, namelijk ...
- 5 Weet niet / geen antwoord

Indien partner werkzaam

VRAAG 18.

Hieronder volgt een lijst met ongeveer 70 aanbieders van pensioenen.

Bij welk pensioenfonds bouwt uw partner via zijn/haar huidige baan pensioen op?

1. ABP	20. Glasbewerkings en Glazeniersbedrijf
2. Apotheken	21. Grafische Bedrijven
3. Architectenbureaus	22. Groenten en Fruitverwerkende industrie
4. Bakkersbedrijf	23. Groothandel van Levensmiddelen
5. Baksteenindustrie	24. Groothandel Vlakglas, Verf,
6. Banden en wielenbranche	25. Handel in Bouwmaterialen
7. Agrarische industrie en Voedselvoorzieningshandel	26. Herwinning Grondstoffen
8. Beroepsgoederenvervoer over de weg	27. Horeca & Catering
9. Beroepsvervoer over de Weg	28. Houthandel
10. Betonmortelindustrie	29. Houtverwerkende Industrie
11. Betonproduktenindustrie	30. ICK
12. Bitumineuze Dakbedekkingsbedrijf	31. Kalkzandsteenindustrie
13. Bouwnijverheid	32. Kappersbedrijf
14. Confectie industrie	33. Kartonnage en Flexibele verpakkingsbedrijf
15. Dans	34. Koopvaardij
16. Detailhandel	35. Landbouw
17. Drankindustrie	36. Levensmiddelenbedrijf
18. Federatief Pensioenfonds	37. Medewerkers in het Notariaat
19. Film en Bioscoopbedrijf	

38. Media (PNO)
39. Melk en
 Zuiveldetailhandelsbedrijf
40. Metaal en Techniek,
41. Metaalelektro (PME)
42. Meubelindustrie. en
 Meubileringsbedrijven
43. Mijnbedrijf
44. Mortel en
 Morteltransportondernemingen
45. Natuursteenbedrijf
46. Nederlandse Theater
47. Nutsbedrijven
48. Openbaar Vervoer
49. Openbare Bibliotheken
50. Optiekbedrijven
51. Particuliere Beveiliging
52. Personenvervoer over de weg
53. PGGM
54. Reisbranche
55. Rijn en Binnenvaart
56. Rubber en Kunststoffenindustrie
57. Schilders, Afwerkings en
 Glaszetbedrijf
58. Schoen, Leder en
 Lederwarenindustrie
59. AEGON
60. AMEV
61. Centraal Beheer Achmea
62. Delta Lloyd
63. Interpolis
64. Nationale Nederlanden
65. Zwitserleven
66. Anders, namelijk ...
67. Weet niet/ geen antwoord

VRAAG 19.**RANDOM**

De volgende stellingen gaan over keuzes die iemand kan maken voor nabestaandenpensioen.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze stellingen eens bent?

- Iemand moet op elk moment kunnen besluiten om een deel van zijn ouderdompensioen in te ruilen voor nabestaandenpensioen.
- Iemand moet later weer terug kunnen komen op een keuze om nabestaandenpensioen in te ruilen voor een hoger ouderdompensioen.
- Als iemand zijn/haar nabestaandenpensioen wil inruilen voor een hoger ouderdompensioen, dan heeft hij/zij hiervoor toestemming nodig van zijn/haar partner
- Ik wil zelf niet hoeven te kiezen, mijn pensioenuitvoerder moet zorgen voor een regeling die is afgestemd op mijn situatie
- Ik heb wel eens spijt gehad van een keuze die ik gemaakt heb op het gebied van nabestaandenpensioen.

- 1 Mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Neutraal
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet / geen antwoord

Indien spijt heeft gehad van de keuze mbt nabestaandenpensioen

VRAAG 20.

Waarom heeft u wel eens spijt gehad van een keuze die u gemaakt heeft op het gebied van nabestaandenpensioen?

.....

VRAAG 21**RANDOM**

De volgende stellingen gaan over verzekering voor nabestaandenpensioen bij een pensioenuitvoerder.

U bent bijvoorbeeld verzekerd als u verplicht deelneemt in een pensioenfonds via uw werkgever.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met de stellingen eens bent?

- Een pensioenuitvoerder hoeft alleen nabestaandenpensioen uit te keren aan nabestaanden van mensen die daar verzekerd waren toen ze overleden
- Een pensioenuitvoerder moet nabestaandenpensioen uitkeren aan nabestaanden van ex-deelnemers naar rato van het aantal jaren dat zij verzekerd zijn geweest
- Door een scheiding mag het recht op nabestaandenpensioen van de pensioenuitvoerder van de ex-partner niet vervallen
- Als een nabestaande geen recht heeft op een Anw-uitkering, dan is de pensioenuitvoerder verplicht om dit te compenseren
- Als de verplichte deelname bij een pensioenuitvoerder eindigt, dan moet iemand de mogelijkheid krijgen om de verzekering voor

nabestaandenpensioen bij deze uitvoerder tot aan zijn pensionering op vrijwillige basis voort te zetten

- Ik wil zelf kunnen kiezen of nabestaandenpensioen meeverzekerd wordt bij mijn ouderdompensioen
- Als ik van baan zou wisselen, dan zou ik me zeker verdiepen in de gevolgen voor de hoogte van mijn nabestaandenpensioen
- Als iemand werkloos wordt, dan moet hij verzekerd blijven voor nabestaandenpensioen bij de pensioenuitvoerder van zijn voormalige werkgever

- 1 Mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Neutraal
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 21.

Hiermee bent u aan het einde van het tweede vraagblok gekomen. Hebt u naar aanleiding van deze vragen nog opmerkingen?

- 1 Ja, namelijk ...
- 2 Nee

Intro blok 3

De nu volgende vragen gaan over wat uzelf en uw partner privé geregeld hebben voor het geval dat een van u beiden zou komen te overlijden

VRAAG 22.

Welke van de onderstaande verzekeringen heeft u afgesloten?

- 1 Een levensverzekering/overlijdensrisicoverzekering, niet gekoppeld aan een hypotheek
- 2 Een lijfrenteverzekering, ook wel koopsompolis
- 3 Geen van deze
- 4 Weet niet / geen antwoord

Indien ... verzekering afgesloten.

VRAAG 23.

Aan wie zou deze <... verzekering,> uitkeren als u of uw partner zou overlijden? (meerdere antwoorden mogelijk)

- 1 Aan mijn partner als ik overlijd
- 2 Aan mijn kinderen als ik overlijd
- 3 Aan mij als mijn partner overlijdt
- 4 Aan mijn kinderen als mijn partner overlijdt
- 5 Aan iemand anders
- 6 Keert niet uit bij overlijden
- 7 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 24.

Hoeveel geld zou u bereid zijn maandelijks te betalen voor een verzekering die het inkomen van uw partner en eventuele kinderen tot een voldoende niveau aanvult na uw overlijden?

- 1 Niets
- 2 €0 tot €25
- 3 €25 tot €50
- 4 €50 of meer
- 5 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 25. (is al bekend)

Is uw woning gehuurd of eigendom?

- 1 Huurwoning
- 2 Eigen woning
- 3 Weet niet / geen antwoord

Indien eigen woning

VRAAG 26.

Wat gebeurt er met de hypotheek op deze woning als ...

- Uzelf overlijdt
 - Uw partner overlijdt
-
- 1 Wordt volledig afgelost
 - 2 Wordt gedeeltelijk afgelost
 - 3 Wordt niet afgelost
 - 4 Is al volledig afgelost
 - 5 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 27.

Hebt u geld op een spaarrekening gezet voor het geval dat uzelf of uw partner komt te overlijden?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 28.

Hebt u een aparte spaarrekening voor uw kinderen voor het geval dat uzelf of uw partner komt te overlijden.

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Niet van toepassing
- 4 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 29.

Ik heb een testament.

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 30.

Mijn partner heeft een testament.

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 31.**RANDOM**

Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen eens bent?

- Verzekeren tegen het overlijdensrisico is vooral de verantwoordelijkheid van burgers zelf
- Nabestaandenpensioen is nergens voor nodig, iedereen moet zorgen voor zijn eigen inkomen
- Je kunt beter zelf sparen dan een verzekering afsluiten voor het geval dat je zou overlijden

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Neutraal
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet/ geen antwoord

VRAAG 32.**RANDOM**

Op welke van de volgende momenten in uw leven heeft u nagedacht over wat u op het gebied van nabestaandenpensioen financieel zou moeten regelen voor wanneer u komt te overlijden?

- toen ik een huis kocht
- toen iemand in mijn omgeving weduwe/weduwnaar werd
- toen ik ging trouwen/samenwonen
- toen ik scheidde
- toen ik kinderen kreeg
- toen de Anw in 1996 werd ingevoerd
- toen ik van baan veranderde
- toen ik bij een andere pensioenuitvoerder kwam
- toen ik als zelfstandige begon te werken
- toen mijn partner stopte met werken
- toen ikzelf stopte met werken
- toen mijn gezondheid minder werd

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Niet van toepassing
- 4 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 33.

Is er nog een ander moment in uw leven geweest waarop u hebt nagedacht over wat u op het gebied van nabestaandenpensioen financieel zou moeten regelen voor wanneer u komt te overlijden?

- 1 Ja, namelijk ...
- 2 Nee

VRAAG 34.

Hiermee bent u aan het einde van het derde vraagblok gekomen. Hebt u naar aanleiding van deze vragen nog opmerkingen?

- 1 Ja, namelijk ...
- 2 Nee

Intro blok 4

De nu volgende vragen gaan over de voorlichting over nabestaandenpensioenen

VRAAG 35.**RANDOM**

Als u informatie zou willen hebben over uw nabestaandenpensioen, waar zou u deze dan in eerste instantie proberen te vinden?

Bij ...

- De overheid
- Mijn pensioenuitvoerder
- Een tussenpersoon/pensioenadviseur
- Werkgever
- Familie, vrienden, collega's
- Website Pensioen kijker.nl
- Internet

- 1 In ieder geval
2 Misschien
3 Niet
4 Weet niet/ geen antwoord

VRAAG 36.

Is er nog een andere bron waar u zou proberen informatie te vinden over uw nabestaandenpensioen?

- 1 Ja, namelijk ...
2 Nee

VRAAG 37.

Hoe verantwoordelijk vindt u dat elk van de volgende partijen is voor de mate waarin u geïnformeerd wordt over de financiële gevolgen van het overlijden van uzelf of uw partner?

- De overheid
- Mijn pensioenuitvoerder
- Een tussenpersoon/pensioenadviseur
- Werkgever
- Ikzelf
- Mijn partner

- 1 In zeer sterke mate verantwoordelijk
2 In sterke mate verantwoordelijk
3 In beperkte mate verantwoordelijk
4 In zeer beperkte mate verantwoordelijk
5 Niet verantwoordelijk
6 Niet van toepassing
7 Weet niet / geen antwoord

VRAAG 38.**RANDOM**

Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen mee eens bent?

- Ik vind dat de overheid mij goed informeert over mijn mogelijke recht op een Anw-uitkering.
- De pensioenoverzichten van mijn pensioenuitvoerder lees ik altijd aandachtig.
- De informatie in de pensioenoverzichten van mijn pensioenuitvoerder is duidelijk.
- Als ik vragen heb over de informatie die ik krijg op het gebied van pensioen, dan weet ik waar ik terecht kan.
- Ik verdiep mij niet in (nabestaanden)pensioen, alles verandert toch steeds weer.
- Voorlichting over nabestaandenpensioen heeft geen zin.
- Ik krijg voldoende informatie over wat ik privé kan regelen voor mijn nabestaanden als ik zou komen te overlijden.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Neutraal
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Niet van toepassing
- 7 Weet niet/ geen antwoord

VRAAG 39.

Hiermee bent u aan het einde van het vierde vraagblok gekomen. Hebt u naar aanleiding van deze vragen nog opmerkingen?

- 1 Ja, namelijk ...
- 2 Nee

VRAAG 40.

Ten slotte nog een laatste vraag:

Naar aanleiding van deze vragenlijst ga ik me nog eens goed verdiepen in hoe mijn financiële situatie en die van mijn partner geregeld is voor het geval een van ons beiden zou komen te overlijden.

Bent u het hier ...

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Neutraal
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 7 Weet niet/ geen antwoord

Dit was de laatste vraag van deze vragenlijst. We danken u hartelijk voor uw deelname!

OPMERKINGEN